બીજી ચોપડીના પાઠના અર્થ.

પાઠના અર્થ.

ભાગ ૧ લો.

પાઠ ૧ લો.

શ્વર=જગતકર્તા
રે
ર્યુ=કર્યું
ર=ટેબલ
સુથાર=લાકડાનું કામ કરનાર
રકાન=બાંધેલું ઠેકાણું
કડીઆ=ચુના પત્થરનું કામ કરનાર
મજુર=મજુરી- મહેનત કરનાર
ખુશબો છે=મહેકે છે સુગંધ આવે છે
બાગ-વાડી
વાસ-ગંધ, સોડમ
પવન=વા
સા=સન્મુખના
ઝાડ=ડુંગર, પર્વત
પાધર=ભાગોળ, સીમ
--મેદ
એને ઉતરવાનું ઠેકાણું
વટેમાર્ગુ=મુસાફર, રસ્તે જનાર
ઓસરી=ઓટલી
તડકો=સુરજનો તાપ
ટાઢ=ઠંડ
સુરજ=સૂર્ય, પ્રકાશ અને ગરમી આપનાર
અજવાળું=ઉજાસ, પ્રકાશ
મટી=દૂર થઈ
ઘોર=બીહામણું
ચંદ્રમા=ચાંદો, રાત્રે પ્રકાશ આપનાર
ઉગે છે=બહાર આવે છે, દેખાય છે.
ગગનમાં=આકાશમાં
ઝગઝગે છે=ચળકે ...
ઉજાસ=અ...
બનાવ્યાં=કર્યાં
તારા=ચાંદરડાં
સરજ્યાં=બનાવ્યાં
કળાતું=સમજાતું, જાણી શકાતું
સઘળું=બધું
દયાળુ=કૃપાળુ
હોંશિયાર=ચાલાક ચંચળ
પાડ=આભાર
ઉપકાર=ગુણ
યાદ રાખવા=સંભારી રાખવા
દરરોજ=હમેશાં
ભકિત ભજન

પાઠ ૨ જો

વરસ=બાર માસનો વખત
ઋત- ...

માનો બાપ.
બેસતાં=શરૂ થતા
કારતક=સંવતનો (શિયાળાનો પહેલોમાસ
તહેવાર=પરબ (પર્વ)
પતંગ=કાગડીયા, કનકવા
ઉતરાણ=મકરસંક્રાન્ત
શિઆળો=ઠંડની મોસમ
રત=ઋતુ
ઉન=ઘેટાંના વાળ
ગરમ=હુંફાળાં
કપડાં=તૈયાર કરેલા લુગડાં
ઉનાળો=ગરમીનીમોસમ
સુદ=અજવાળિયાની
વદ=અંધારિયું
પખવાડીઉ=પંદર દીવસનો વખત
તિથિ=દિવસ
અમાસ=મહિનાનો છેલ્લો દિવસ
પડવા=મહિનાનો પહેલો દિવસ

નાંખી બનાવેલ છે તે
ચોમાસુ=વરસાદની રૂતુ
પાન=પાંદડાં
ખુબ=ઘણુંજ. બહુ
ખીલે છે=ફુલેછે,વિકસે છે
બળેવ=રાખડી (રક્ષા)
બાંધવાનો શ્રાવણ શુદ ૧૫ નો દિવસ
દશેરા=રાખડી છોડવાનો આસો શુદ ૧૦ નો દિવસ
દિવાળી=આખા વરસ નો છેલો દિવસ આસો વદ અમાસ)

પાઠ ૪ થો.

મેળો=લોકોની ઠઠ
ગોકળ આઠમ=શ્રાવણ વદ આઠમ
કડકડતાં=કડકડ થતાં અસ્ત્રીવાળાં
ભાઇબંધ=દોસ્તદાર મિત્ર
એકઠાં=ભેગાં
ઠઠ=ભીડ, ગીરદી
વખુટા=છુટા, જુદા
રસ્તા=માર્ગ

માં, હારદોર
દુકાન=હાટ
કંસારા=ત્રાંબા પિત્તળનાં વાસણ ઘડીચનાર
જુદી જુદી=નોખી નોખી.
સુખડીઆ=કંદોઇ
હાટ=દુકાન
કોપરાપાક=કોપરાં ને ખાંડની બનાવેલી મિઠાઇ
મિઠાઇ=ગળ્યો પદાર્થ
ખડકેલી=ગોઠવેલી
ખરાદી=સંઘાડીઆ
લક્કડ સામાન=લાકડાંની વસ્તુઓ
પલંગ=મોટા શોભીતા ઢોલિયા
પારણાં=નાનાહીડોળા, (બાળકને માટે સુ-
ઘોડીઆં=બાળકને માં વાડવાને બનાવેલા
આવડતાં લાકડાંના પારણાં
કોચ=લાકડા બેઠક
રંગેલાં=રંગચઢાવેલાં
પુષ્કળ=ઘણાં

ભાત ભાતનું=જુદા જુદીજાતનું
સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલુ
રેશમી=રેશમનું બનાવેલું
શણ=એક જાતના છોડવાની છાલના રેસા
[illegible]પા=તેલ, અત્તર વેચનારા
બહેક બહેક=ભભકભભક
આરસા=મ્હોટાં દર્પણ મ્હોં જોવા તકતા
લીલો મેવો=પાકાં ફળ
દ્રાક્ષ=દરાખ
મીઠા=ગળ્યા
ચોગાન=ચોક
મદારીઓ=ખેલાડીઓ
ખેલ=રમત
સિપાઇ=પહેરાવાળા
સવાર=ઘોડાઉપર બેસીને ફરનાર સિપાઇ
ફુદડી=ફેર, ચકરી
પુતળી=લાકડાની ઢીંગલી
રાજી=ખુશી
ગીત=ગાણું
હરખ=ઉમંગ, આનંદ
આયજ સમાયજ

પાઠ ૫ મો.

નઠારી=ખરાબ
સોબત=સંગત નાં
બોર=બોરાં બોરડી ફળ
મજા=ગમત
શેખી=પતરાજી
પારકાં=બીજાનાં
આખરે=છેવટે
ઝાંપો=ખેતરનું બારણું છીંડું
અંદરપેઠા=માંહેગયા
આઘો=દુર, છેટે
ખાસાં=મજાનાં
ઠીકરૂં=માટીના વાસણનો કડકો
નિશાન=એંધાણ
તાકીને=બરાબર ધારીને જોઇને
લુમ=ઝુમખો
ઘાટ=ઉપાય
રાસ=બળદને વાંધવા નું દોરડું
ડાળી=ડાખળી
હલાવીશું=હચમચાવીશું
ઢગલે ઢગલા=ખુબ જથાબંધ
ફફડ=[illegible]

રખવાળ=સંભાળ રાખનાર
સજજડ=તાણીને
ઝપાટો=ફટકો, સપાટો
લમાવ્યો=મર્યો
નાસતો=દોડતો
અથડાયું=ભટકાયું
ચકરી=તમ્મર, ફેર
ધુંદાઇ=કચરાઇ
લોહી લોહાણ=લોહીવાળુ
પકડાયો=ઝાલ્યો
લપડાયો=તમાચા
નાઠો=દોડયો, ભાગ્યો
ફરીને=પાછા વળીને
બાજુએ=એક તરફ
માલમપડયો=જાણ્યો
ખેચીલાવ્યા=ઘસડી લાવ્યા
ધોલો=લપડાકો
ચોઢીકાઢી=લગાવીદીધી
ફળ=પરિણામ, ફાયદો
અસર=લાગણી
સંગ=સંગ સોબત
રંગ=અસર
પ્રેમ=સ્નેહ
[illegible]

મેંતા=મહેતાજી, શિક્ષક
ભાગ્યશાળી=સારા નશીબવાળો
વિદ્યા=ભણતર

પાઠ ૬ ઠો.

રખડેલ=ભટકેલ
શેઠાણી=શેઠની સ્ત્રી
છોકરં=બાળક
વયે=ઉમ્મરે
આનંદ=હરખ
હરખ=ખુશાલી
પાર=છેડો
વધાઇ=ખુશાલીની ખબર
ઓવરણાં=મીઠડાં
ફોઇ પગલું=ફોઇના તરફથી બાંધવામાં આવતું પગલું
લાડકવાયો=મોંઘો, ખોટનો
ભેટ=બક્ષિસ
લાડીલો=લાડકો, લાડકવાયો
ઉછરવાથી=મોટા થવાથી
[illegible]=ખરાબ ટેવ,
ઇલાજ=ઉપાય
વંઠીજશે=છકીજશે બ્હેકી જશે
ગમ્યું=પસંદ પડયું ગોઠયું
છોડીદીધું=મુકીદીધું
બહાને=નામે, કારણે
ચૌટામાં=બજારમાં
રઝળતો=રખડતો
મસ્તી=તોફાન
લાતાલાતી=મારામારી
લાત=પાટુ
પગ ઉતરી ગયો=પગનો સાંધો ખસી ગયો
તંમર=ચકરી
ભેંકડો તાણતો=રાગ કાઢીને રોતો
ઓળખીતાએ=જાણીતા માણસે
પહોંચાડયો=મોકલાવ્યો
હાડવૈદે=હાડકું ચડાવનાર વૈદ
ખદ ખદતો=ધખ ધખતો
લેપ=ચોપડવાની દવા
વલે=હાલ, દશા
ખો=ટેવ
ભુલી=ચુકી
શિખામણથી=સમજુતીથી

પાઠ ૭ મો.

જક્કી=હઠીલુ
રબારી=ઘેટાં રાખનાર
વાછરડાં=ગાયનાં બચ્ચાં.
પાડાં=ભેંસનાં બચ્ચાં
લવારાં=બકરાંનાં બચ્ચાં
ગાડરાં=મેંઢાં, નાનાં ઘેટાં.
ચારો=ખાવાનું, ઘાસ વિગેરે.
નીરતો=નાંખતો.
માંદુ=આજારી.
ખાંધે=ખભે.
તાજો=તરતનો.
ઝોક=બકરાં વિગેરેને એકઠાંકરવાનો વાડો.
વાંસળી=હોઠવતીવગાડવાની વાંસની નળી.
પાવો=મ્હોવતી વગાડવાની વાંસનીનળી.
હુંફ=ગરમી.
જતન=સંભાળ, બરદાસ.
ઉચી=વસુકી, દૂધઆપતીબંધથઇ.

ભાગે=ભાગમાં.
જાળવતો=સાચવતો.
વિમાય=અચંબો.
ધણી=માલીક.
સાચવણુ=સંભાળ.
બદલ=સાટે.
બાબત=વિષે.
તકરાર=કજીઓ.
ચાકરી=બરદાસ.
શિકારી=જાનાવરને મારીનાંખનાર, શિકારકરનાર.
પાંશુઓ=જાનવર.
અજાણ્યું=પરાયું.
મોજમાં=સુખમાં.
અભાગીઉ=કમનશીબવાળું.

પાઠ ૮ મો.

કેદ થઇ રહેવું=ગોંધાઇ રહેવું.
ગોંધતો=પૂરી મૂકતો, કેદ કરતો
ચેન=સુખ, નિરાંત.
બંદીખાનામાં=કેદખાનામા.
ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું. અજવાળી રાત.
ખેલવું=રમવું.
ઠરેલ=સમજણવાળી.
નાદાન=અણસમજી.
ભલો=સારો.
સપડાઇ=પકડા,
જક=હઠ. જીક.
લાગ=દાવ.
ફાવ્યો=આવ્યો.
સટકી=નાશી
ઠેકવા=કૂદવા
આઘે=છેટે
આનંદે=હોંશથી
કોતર=ગુફા, બખોલ
તરાપ=તલપ, કૂદકો
બોડ=કોતર, બખોલ
આણ્યું છે=લાવ્યું છે
ફાડી=ચીરી
કમોતે=વગર મોતે

પાઠ ૯ મો.

રિસાળ=રિસ કરે તેવો
સહેજ=સહેજમાં જરા જરા
છેડો=પાર
ભાગ્યે=ભોગજોગે
આડોશી પાડોશી= પોતાના ઘરની નજીક રહેનારા
ભાઇભાંડુ=ભાઇ બ્હેન વિગેરે
કંસાર=લાવશી
પચવામાં=જરવામાં
ઓછુ=ઓ...
ચીસ=બુ
ટેવ=આદત, હેવા
નકામો=કાંઇપણ કારણ વિના ફોકટ
ઢોંગ=ફેલ, ખોટો દેખાવ
વેદના=પીડા
ભોગવવી=ખમવી, સહેવી
મુલદ=જરાએ
ખોટું=માઠું
પસ્તાયો=દીલગીર થયો
નડે છે=નુકસાન કરેછે
વેળા=વખત
ધાલે=પહેરે
ખુશીથી=રાજીથી

પાઠ ૧૧ મો.

ચકભિલ્લુ=એક જાતના રમત
કચ્છ=કાછડો, કચ્છો
બીડી=બાંધી, મારી
સાથ=સોબતી, સાથી
ઠરાવી=નક્કી કરી
વડો=મોટો
સરદાર=ઉપરી
કિલ્લો=ગઢ
હુમલો=હલ્લો
આ...

લીટો=મોટી પહોળી લીટી, પાટ
અંતરે=છેટે
ચક્કર=ગોળાકાર
દોડાદોડ=ભાગાભાગ નાસાનાસ
ઘુમી રહ્યા=આમથી તેમ ફરી રહ્યા
દાવ=લાગ
જગોએ=ઠેકાણે
પેંતરા=ડોળ, દેખાવ
ગમ=ભણી, બાજુએ
ફેંકી=નાંખી
જોસથી=જોરથી
ભૂલ થાય=સરત ચુક
ટપોટપ=ઝટ,ઝપોઝપ
અંતે=છેવટે
બહાદુર=ચાલાકી, હોશિયારી
દાવ=રમત

પાઠ ૧૨ મો.

દઢમનવાળો=ફરે નહિ તેવા મનવાળો
ફુટી=રગ
ડગલુ=પગલું
...ો=આવ્યો

ખાતરી=પતીજ
મન=વિચાર
લાચાર=દીલગીર
સુનું=ખાલી
યાદ આવેછે=સાંભળે છે
પીડા=હેરાન ગતિ
પાળ્યું=રાખ્યું
મરજી=વિચાર
મિત્ર=ભાઇબંધ
ડમવા=ફરવા, હરવા

પાઠ ૧૩ મો.

મધમાખી=મધ કરનારી માખી
ગણગણતી=ગણ ગણ અવાજ કરતી
કુટુંબ=વંશ
છંછેડે છે=ગુસ્સે કરેછે. કાયર=કરે છે.
ડંખ એ=ચટકા ભરી એ
ચાહે છે=વ્હાલની નજરથી જુએ છે.
પીઠ=વાંસો
ઘાટ=ડોળ, આકાર
સુંદર=શોભિતો
મુલકમં=દેશમાં
સોહામણી=સુંદર, શોભિતી
...ીલા શો-

ભપકાદાર=શોભિતા ઠાઠમાઠવાળા
માલમતા=વસ્તુઓ માન
દુભવો છો=દુઃખી કરો છો
નુકશાન=બગાડ
મધપુડો=માખીઓનું ઘર
સ્વાદે=મીઠાશથી, લીજતથી
નવાઇ=અચરજ

પાઠ ૧૪ મો.

મોસાળ=માનું પિયર માના બાપનું ઘર
મોળાઇ=મોસાળ તરફનો
મોળાઇ ભાઇ=મામાનો દીકરો
ધાન્ય=અનાજ
આંખ ટાઢી થઇ=ખુશી થયો
અંગેઠી=તાપનીસઘડી
પોંક=જુવારનાં લીલાં કણસલાંને શેકીને તેમાંથી કાઢવામાં આવતા દાણા
મોમજા=ગમત
વહેંચી=ભાગ પાડી
હરખાયો=ખુશી થયો

તલપી=તૈયાર થઇ
ઉલટભેર=ઉમંગભેર, હોંશભેર
ઠેસ=ઠોકર.
બતાવી=દેખાડી,
પસ્તાયો=દીલગીર થયો.
વાંક=ગુન્હો.
સાજુ=આખું, ભ.ગ્યા વીનાનું.
ઉતાવળ=ઝડપ

પાઠ ૧૫ મો.

ઢીંગલી=પુતળી.
તકતો=આભલું દર-પણ
જુટ પડાવી=ખુચી લીધો
સરી=લપસી
બરડ=ભાગી જાય. તેવા.
ખેંચતાણ=ખેંચાખેંચ
હાયર=હેરાન.
પજવે છે=દુઃખ દે છે
વેળાસર=બરાબરવખતે
શણગારવી=શોભીતી કરવી.
બેનપણીઓ=સાહેલીઓ, ગોઠણો,
વાળી=શું થી
પુરી બદામ=ઘણી ઓછી કીમત
સરસ=સારૂં મજાનું
સહીયરો=બહેનપણી-ઓ,
વિવાહ=લગન
કજીઓ=અણબનાવ.
સંતાપ=પજવ
હેતથી=વહાલથી
આપણુ=આપણો.
શોક=દીલગીરી.
લાજ=આબરૂ,
નીંદે=બદબોઇ કરે
બળવંત=બળવાળા.
સદા=હમેશાં.
લેશ=જરાએ,
કલેશ=કજીઓ.
માતા=મા.

પાઠ ૧૬ મો.

બાળ=બાળક.
પુર્વ=ઉગમણી દીશા.
ઇચ્છા=મરજી.
રૂપાળા=ફુટડાશોભીતા
રડવા=રોવા.
ગભરાટમાં=ગભરામ-ણમાં-
ફેરવવા=બદલાવવા.
તરેહ તરેહનાં=જાત જાતનાં
ફાંફાં=નકામી મહેનત
ગણકાર્યું=પત કર્યું.
રોષ=તોફાન.
જારી રાખ્યુ=ચાલુ રાખ્યુ.
ખીજવાયા=ગુસ્સેથયા.
રડપર=રડવા ઉપર.
ગોદમાં=બગલમાં
મધુર=મીઠું.
ઝોડ=ઝપટ=મુઠ ચોટ
જંતર મંતર વાળો= ભુવો મેલી વીદ્યા જાણનારો.
જંત્ર=મંત્ર.
ધીરા=ધીમા.
છાના=ચુંપ
પ્રધાન=કામદાર.દીવાન
દર્પણ=આબલું,,
આનંદ= ખુશી.

પાઠ ૧૭ મો.

વગર વીચાર્યુ=વીચાર કર્યા વીના.
જોડું=ધણીધણીઆણી વર વહુ.
કચરો પુજો=વાશીદું
પરવારી=નવરી થઇ
ભકિત=ઇશ્વરનું ભજન
વીદ્યાર્થીઓ=ભણતા છોકરાઓ.
કથા-શાસ્ત્રની. વાર્તા-ઓ.
ગુજરાન=ગુજારો નભાવ

ઓછુ આવવું=ખોટું
લાગતું
પાપ=ખરાબ કામ.
આધાર=આશરો
આંગણામાં=ફળીઆ-
માં
તરફડતું=તરફડીઆં
મારતું.
દયા=રહેમ.
ઉછેરીને=પાળીને
મહેર=રહેમ દયા
છોકરાનો જન્મ થયો=
છોકરો અવતર્યો.
ફળ=પરીણામ.
ગુસ્સો=રીસ
બેડું=હેલ (ગાગરઅને
માટલી.)
ભાંગી તુટી=પુરેપુરી
સમજાયે નહી તેવી
બોલી=ભાષાં બોલ
મુર્ખ=બેવકુફ
અભાગણી=કમનશીબ
પુત્ર=છોકરો, દીકરો
બચાવનાર=ઉગારનાર.
વળે=કામ આવે
ભલેરાં=ભલાં સારાં

પાઠ ૧૮ મો.

શીઆર=ચાલાક
હાંદેશો=સમાચાર
સખબર,
ખોડંગતો=લંગડાતો
માયાળુ=દયાળુ
મદદ=સહાય આશરો
ગરમ=ઉનું
પરાળ=ડાંગરનાં ફોતરાં
છાપું=ચોપાનીયું પેપર
નોકર=ચાકર
શાબાશી=ધન્યવાદ
ગોઠવણ=બંદોબસ્ત
આગગાડી=રેલવેટ્રેન
ગાર્ડ=ગાડીની ખબર
રાખનાર.
શીરનામું=ઠેકાણું
સ્ટેશન=ગાડી અટક-
વાનું ઠેકાણું
સડક=બાંધેલો રસ્તો
નીમેલ=નકકી કરેલ
ખડખડાટ=અવાજ
સંતાડી=છુપાવી
ડરતો=બીતો
પંપાળીને=થાબડીને
નજીક=પાસે
પ્રમાણે=મુજબ
કેળવ્યો=ચઢાવ્યો શિ-
ખવ્યું
બાકી=કમ, ઓછી
ઝપાટાબંધ=ઉતાવળો
ખબરદાર=હોંશીઆર,

પાઠ ૧૯ મો.

હીંચકા=હીંડોળા.
રીતસર=નીયપ્રમાણે
વારો=દવામું
ઉલટું=સા પ્રમ.
તોફાની=મસ્તીખોર
માથું મારી=હીંમત
ધારી.
ઢીમણું=ગડ (ઠોક
વાગવાથી ઉપડી આ-
વેલી ચામડી.)
છાતીવાળો=હીંમતવાળો
કને=પાસે
હડસેલી=ખસેલી
વેગળા=દુર
બઝાડી=વળગાડી
પાડ=ઉપકાર

પાઠ ૨૦ મો

પાદશાહ=બાદશાહ મુ-
સલમાન રાજા.
સુબો=અમલદાર,
સરદાર.
રઇયત=પ્રજા.
ખંત=હોંશ
દરબારમાં=કચેરીમાં
દેખાવડો=ફુટડો
નામણુંક=નીમવું તે
શાહજાદે=પાદશાહનો
કુંવર
શાહજાદી=પાદશાહની
કુંવરી.
ચીતરામણ=ચીત્ર

તહેનાતમાં—હજુરમાં
છોકરવાદી—નાદાનની
નામદાર—પ્રખ્યાત
ફરમાવશો—જણાવશો
સમજુતી=સમજુત
અરજ—દાદ.
ફરજંદો—છૈયાંછોકરાં
લાડ=વહાલ.
અલ્લા—ખુદા, ઇશ્વર
ખેલતો=રમતો
ગુનો—વાંક,
માફ=ક્ષમા
દીલ—મન.
વહાલ=પ્યાર હેત
બદલાઇ—ફરી
ઓદ્દો—પદવી
સરખા—જેવા.
કઠણ હૈયાનો—દયાવીં નાનો
રદ કરું છું—પાછીખેંચી લઉં છું કબુલ કરતો નથી.

પાઠ ૨૧ મો

લંગડો—લુલો
ઢેકાઢળીઆળા—ખાડા ખાબોચીયાં.
ભોંય—જગ્યા
ઠોકે—અફાળે
ગભરાયો—મુઝાયો. અકળાયો

પક્ષી—પંખી
માળા—પંખીનાં ઘર
વળે છે—આજુબાજુ—આસપાસ ફરેછે
કોહેલા—શીયાળવું
ખોંખરો—ઘાંટો,અવાજ
આડે—ઉંધે અવળે
ભલું—કલ્યાણ
દુવા—આશીર્વાદ
બરાબર—સારી રીતે
ધોરી—જાહેર મોટા જાણીતા

પાઠ ૨૨ મો.

પડછાયો—ઓળો
બાગોળ—શીમ
થોભીશ—અટકીશ ઉભો રહીશ
પાર—કાંઠે
કીનારે—કાંઠે
કુદકો—ઠેકડો.
ભાગેલો—તુટેલો
પુલ—નદી ઉપર થઇને જવાનો બાંધેલો રસ્તો
થાક ખાવા—વીશામો લેવા
અદેખો—ઇર્ષ્યા ખોર બીજાનું સારૂ જોઇ બળે તેવો
લોભી—લાલચુ
ઝુટવી—છોડવી

તરાપ—છલંગ કુદકો
ભોંભોં કરતો ભસતો
ખોળ—શોધ
દાનત—ઇચ્છા
ગુમાવ્યું—ખોયું
તાકે=નજર કરે

પાઠ ૨૩ મો.

ઠગ=ઠગારા
ખરીદકર્યું—વેચાતુલીધુ
વાટમાં—રસ્તામાં
પડાડી=છોડાવી
અચરજ—નવાઇ
હડખાએલા=હડખાયુ જેને હડખવા ચાલ્યો હોય તેવું
ગણકારતાં—માનતાં,પત કરતાં
સંદેહ—શંકા, વ્હેમ
દરકાર—પરવા તમા,
ઠાવકુ—બરાબર ઠેકાણે
જનોઇ—યજ્ઞોપતીત
બચકુ ભરશે—કરડસે
ખાસી—ખોડ
અભડાયે=અપવીત્રથયો
ખુલ્લુ—ઉઘાડુ
ભરોસો—વીશ્વાસ

પાઠ ૨૪ મો.

લડતો—વઢતો
ફકત—માત્ર
લુખ્ખોટા—નાનો દડો

(કાચનો)
ગોળમટોળ—બરોબર ગોળ
ચટાપટા—અટાપટા
છાનોમાનો—ચુપચુપ
બગાડયું—નુકશાનકર્યું
છીનવી—ઝુટવી
સજા—શીક્ષા
ભુલીશ—વીસરીશ

પાઠ ૨૬ મો.

આરબ—અરબસ્તાન દેશનો રહેવાશી
ભરપુર—ભરેલો
પૈસેટકેખાલી—ગરીબ ધન વીનાનો
હાલત—દશા
માલમપડે—ખબરપડે
ખુબસુરત—શોભીતો
ઉમદા—સારો ઉત્તમ
દેશાવર—પરદેશ
વેપારી—વેપારકરનાર
પસંદકીધો—પસંદકર્યો
કપરા—સખત
મુલ—કીંમત
ઠરાવ—નકી વાત
મુકામે—ઠેકાણે
દુખભરાઇઆવ્યું=દિલગીર થયો
પંપાળતાં=થાબડતાં
પરદેશી=પરકા દેશનો રહેવાશી
ચાકરી=બરદાસ
પરવડે—ગમે પાલવે
પ્રાણી—જનાવર

પાઠ ૨૭ મો

ઝરો—પાણીનુ ઝરણુ
શોભેછે—સારૂદેખાયછે
નારાજ—નાખુશ
બડબડવા—મનમાં બોલવા
લજવ્યુ—શરમાવ્યું
લલકારવુ—હોકારવાતે
કાનપરપડયું—સંભળાયું
ચમકી—ચોંકી અચરજ પામીને
કેડો—પુંઠ
વટાવી—ઓળંગી
ઝાડી—ઝાડનો જથો
પારધીઓ—શીકારીઓ
ચોપાસ—ચારેબાજુ
ખેંચતાણ—તાણાતાણ
વખોડતું—ધીકારનુંહલકાં ગણનું
સંકટ—દુઃખ
મોહી—ખુશી થઇ
ફસાવી—સપડાવી
વખાણવી—વખાણ કરવાં

પાઠ ૨૮ મો

નકલ કરનાર—કોઇનું કાંઇ જોઇને તે પ્રમાણે કરનાર.
ઇચ્છા—મરજી
રંગરેજ—લુગડાં રંગનાર
જરદીના—તપખીરના જેવા
ગભરાટ—બીક
પાસ—અસર
બરાબર—સારી રીતે
પ્રધાન—દીવાન વજીર
સાચવવુ—ખબર રાખવાનુ
ડીલપર—શરીરપર
કોઢ—પેઢી
ચાંપ્યા—ચોડી દીધા

પાટ ૨૯ મો

લગ્ન—વીવાહ
વરો—જમણવાર
સામાન—ચીજોવસ્તુઓ
પીએર—માબાપનું ઘર.
ટાંકણે—ટાંણે
મેળાપ—એકઠા થવુંતે
ચડીબડી—લઢી વઢી
લેખવે છે—ગણકારેછે
મોંઘે—આકરે
શેખી—પતરાજી
ખપ—ઉપયોગી
રંક—ગરીબ

દાદીમા=મોટીમા
ભારેખમ=બહુ મોટા,
માન=આબરૂ.

પાઠ ૩૦ મો.

આપકર્મી=પોતાના કર્મ અથવા કમાઇ ઉપર આધાર રાખનાર
કુંવર=દીકરા.
બાપકર્મી=બાપની કમાઇપર આધાર રાખનાર.
રાજપાટ=રાજગાદી
તીર્થ=પવિત્ર ઠેકાણું
ધન=પૈસા દોલત,
વતન=પોતાનું ગામ
ઓચીંતી=અજાણતી
ઠેકાવી=કુદાવી
બહાદુરી=હુંશિયારી.
સેના=લશ્કર,
ઉપરી=સરદાર.
સમે=વખતે.
ચઢીઆવ્યો=લડવાઆવ્યો
હીંમત=હામ
લુણ=અન્ન (મીઠું)
તૈયાર=હાજર
ફતેહ=જીત.
પ્રાર્થના=સ્તુતિ.
ડંકા=નગારાં.
ફોજ=લશ્કર
તક=વખત
ફેકયો=દોટાવ્યો.
નાસ ભાગ=નાસાનાસ ભાગાભાગ
વરમાળ=વરને પહેરાવવાની માળા
વરમાળા નાંખી=પરણી
પહેરામણી=દાયજો કન્યાદાન.

પાઠ ૩૧ મો

ઘાસ ચારો=ખડ વિગેરે,
તાજો થયો=ધરાયો
લહેર=સપાટો.
ખાબોચીઉ=પાણીથી ભરેલો નાનો ખાડો
ચગદાઇ=કચરાઇ
જીવ=પ્રાણી.
ચઢાઉ=ફુલણુ
ફુલાવી=મોટુ કરી.
વેઠે છે=ખમે છે
બોલ=વચન.
મમતે=હઠે
ગજા ઉપરાંત=શક્તિથી વધારે.

પાઠ ૩૨ મો

ખરડાએલે=બગડેલે.
નઠારો ખરાબ ગંદો
તલાવડી=નાનકડું તળાવ
ખરડાયાં=બગડયાં
લપસી=ખસી.
ચોકખાં=ધોએલાં
ધ્રુજતો=થરથરતો,
ગરમ=હુંફાળાં
ખાદી=વેજું જાડું.
દેશી કપડું.
મલમલ=એક જાતનું ઝીણું કપડું
બફારો=ધામ ગરમી
સાહુકાર=પૈસાદારશેઠ
વર્ગ=કલાસ.
બેદરકાર=કાળજી વિનાનો.
ટેક=આદત.
લાભ=ફાયદો
રોગો=દરદો.
ઓરીઓ=અછબડા.
જાતે=પોતાની મેળે

પાઠ ૩૩ મો

ઉપયોગ=ખપ વાપર
ભણેલા ગણેલા=ભણીને હુંશિયાર થએલા.
ધંધો રોજગાર=કામ ધંધો
પાડોશમાં=નજીકમાં
દોરીને=હાંકીને,
ફાટ=ચીરો.
ઢંકાએલાં=ઢંકાએલાં
આંગળીઓ=આંગળાં

પહેરવાના ઘરાણાં
જોટવા=પગની આં
ગળીની વીંટીઓ
નિશાનીઓ=એંધાણો
વહેલા=નાની નદી.

શેલો=ખડકો પથરા
ધોબી=લુગડાં ધોવાનો
ધંધો કરનાર.
ધોબણ=ધોબીની બી-
રાજ મારગ=જાહેર ર

સ્તો
ઢુંકડું=નજીક
છેક=તદ્દન
વસ્તા=રેલા
ખંતીલા=ઉમંગી.

ભાગ ૨ બીજો.

પાઠ ૩૬ મો

ટેકરા=નાના ડુંગર.
હાર=લાઈન.
પાછળ=વાસે
કસરતશાળા=કસરત
કરવાનું ઠેકાણું
ઓળો=પડછાયો
નમે છે=વળે છે.
હરેકોઈ=દરેક.
ઓળખવી=જાણવી.

પાઠ ૩૭ મો.

છોકરી=છોડી
કાઢેલો=ચીતરેલો
માપ=અંતર.
પેરમદહાડે=ગઈકાલની
પહેલો દહાડો
સ્લેપ=પત્થર પટી.
મથાળો=ટોચે
ફુટ=બાર ઇંચ
ફુટ પટી=ફુટ માપવા
ની પટી
ભરી=પામી
દોરવા=તાણવા
ભૂસી=છેકી
મધ્યમાં=વચમાં
કરો=બાજુની ભીંત
લંબ ચોરસ=લાંબો
ચોરસ આકાર
બાગ=વાડી
ચઢતી ઉતરતી=ઉંચી
નીચી
બેઠક=બેસવાનું ઠેકાણું

પાઠ ૩૮ મો.

નિશાન=એંધાણ
બતાવવા=દેખાડવા
બમણી=બેગણી
બરાબર=ખરેખરી
અડીને=અટકીને
ઓળંગી=વટાવી પસા
ર થઈ.
મથક=ઠેકાણું
ગોચર=ગાયોને ચર-
વાનું ઠેકાણું
મેળવી=સરખાવી

પાઠ ૩૯ મો

સહેલ=ફરવા જવું તે
વગડામાં= જંગલમાં
પોપડો=ઢોરોને ચરવા
ની જગા
વળ્યા=ફર્યા
આંબાવાડી=આંબાની
વાડી
નિચાણ=નીચી જગા
વહેળો= નાની નદી
ઢાળ=ઢોળાવ
સું=શોભિતો રમ
ણીય
દહેરૂં=મંદિર
ધજા=વાવટો
મજા=રમુજ

બાહુ=કાંઠા ઉપર રે
તીવાળી જગા
વહેણ=વહેતું પાણી
હોડી=નાનું વહાણ
પાર=કાંઠો છેડો
પાળ કાંઠો (બાંધેલો
ક્યારડા=ક્યારા
નજરે પાડયા=દેખાવા
સુગમ=સહેલું
મસ=ઘણું

પાઠ ૪ થો

અધિકારીઓ=અમલ
દારે હોદ્દેદાર
સગડી=દેવતા સળગા
વવાનું વાસણ
ગમ્યું=ગોઠયું
શીખવતા=સમજાવતા
ચોરો=વજેરી ગામના
મુખીની નાનીકચેરી
મુખી=મુખ્યમાણસ
ગંધ=ખરાબ વાસ
પુરાવી=બુરાવી
બંદોબસ્ત=ગોઠવણ
હવાલદાર=જમાદાર
સિપાઇ
વારાવાળા=જેનોવારો
હોય તે
મામલતદાર=તાલુકાનો
મુખ્ય અધિકારી
ભરાણાના=ભરવાના
રાવણીઓ=સાંઢીઆ
વાળા ચોકીઆત
તાલુકે=મોટે થાણેમો
ટી કચેરીઓ
સરકારી=સરકારનું
હુંડી=રૂપિઆમળવાની
ચિઠી મનીઓડર
ટપાલી=ટપાલ વેંચ-
નારો
દવા=ઓસડ

ભાગ ૩ જો

પાઠ ૪૧ મો

સોનેરી-સોનાજેવો
પથરાઇ=ફેલાઇ
કોરો=કોરણો
અંગારા=સળગતા કો
લસા
ધંધે=કામે
વળગેછે=લાગે છે
હળ=જમીનખેડવાનું
ઓજાર
દુકાનદાર=વેપારી
ઝાડી=ઝપટી
ગોઠવેછે=મુકેછે
કલોલ=કિલકિલાટ
ખોરાક=ખાવાનું
સોધવાને=ખોળવાને
છોડવા=નાના રોપા
વનસ્પતિ=ઝાડપાલો
જન=માણસ
ધીમે ધીમે=હળવે હ
ળવે
ધાંધાટ=ગડબડાડ,
નરમ=ધીમો
ચોતરફ=બાજુ

પાઠ ૪૨ મો

હવ.=ધીમો પવન
વાતો=ફુંકાતો
જોરથી=ઉતાવળો
ફેર=તફાવત
સમજપાડીશ=સમ
જાવીશ
ગુંગળાઇ=મુંઝાઇ ,અ
કળાઇ

પ્રાણી=જીવતો જીવ
ઝપાટો=પસટો
તોફાન=પવનનું જોર
થી વાયું તે
ઉથલી=ઉંધીથઇ
ભરવાડ=ઘેટાં બકરાં
ચારનાર.
આગ=લાય
કામનો=ખપનો
ભુલ=ચુક
ઘસડી ખેચી
ધાન્ય=અનાજ
વાસ=ગંધ
છેક-તદન
અકળામણ=મુંઝાવણ
ગભરામણ

પાઠ ૪૩ મો

કકો=આંગડો
મુલ=કિમત
પોચી=નરમ
સહેલાઇથી=સુગમ
તાથી
ચુરો=ભુકો
કણ=રજ કણ
ચોટી-વળગી
સેકાઉ છું=ગરમ બ-
નુ છું
પીગળતો=ઓગળતો
નિરદય=દયા વિનાના
કઠણ=સખત.

ગાંગડો=ગડો
ઝાંખાં=મેલો
કોલ=છોદેવાનો ચુનાનો
લોંદો
કહાણી=કથા વારતા
જન્મ=ઉત્પતિ
સેંકડો—સો (ઘણાજ)
બારીક—ઝીણા
જંતુ—જીવડાં
વેહ—કાણાં
છિદ્રો—કાણાં
થર—પડ
ચાંચવા પાવડ—ખોદ
વાના ઓજાર
હકીકત—વર્ણન વાત

પાઠ ૪૪ મો.

ધંધો—વેપાર
કંસારા—વાસણઘડવા
નો ધંધો કરનાર
બહેર મારીજાય—બ
હેરા થઇ જાય છે.
ભોંયમાંથી—જમીનમાં
ભેળ—ભેગ મેળવણી
ગળી ને—પીગળાનેરસ
કરીને
લોટા—કળશ્યા
ચંબુ—સાકડા મ્હોંન
લોટા
નાળચાં—નળીઓ
માંજીએ—ઉડકીએ

બાઝેલો—વળગેલો ચો-
ટેલો
ઝેરી—ઝેરવાળો
પુષ્કર—ઘણું
સિક્કા—નાણાં
ટંકશાળ—નાણુંપાડવા
નું ઠેકાણું

પાઠ ૪૫ મો

દનામમાં—બક્ષિસમાં
વિષે—બાબત
વારે—વખત
ખાણમાંથી—ભોંયમાં
થી
મેળવણી—ભેગ
શિરોઇ—પાણી ભરવા
નું સાંકડી મોંનું વ
વાસણ
જલદી—ઝટ
કટાય—કાટ ચડે
માંજેલા—ઉડકેલાંસાફ
કરેલાં
સસતું—સોંઘું
કુંચી—ચાવી
ચઢાવવાથી—દેવાથી

પાઠ ૪૬ મો

ઘાસ—ખડ
વેળાએ—વખતે
બજાર—ચૌટું
ચરામાં—ચરવાની જ-
ગામાં

કુમળુ=કુણું
છાવામાં=ઢાંકવામાં
ધાર=ઝીણીકોર
દાભ=એકજાતનું ઘાસ
તદન=છેક
ઝીંઝવો=એકજાતનુંઘાસ
ચરાઉ=ચરનારાં
પુળીઓ=નાનીભારીઓ
ગંજી=ગંજ, ઢગલા
ગડી=ગાંઠ
સુગંધ=સારી વાસ
મોથ=એકજાતનું ઘાસ
ખુજળી=ધાધર જેવો એક જાતનું ચામડી નું દરદ
ધુપેલ=માથામાં ઘાલવાનું ધુપેલું તેલ
અત્તર=એક જાતનું ઘણું સુગંધી તેલ
જડ=મુળ
દરો=એક જાતનું ઘાસ
ફેરા ફરીને=વારે વારે
ઉપલાણે=બાજુએ
પાણી વાટ=પાણીવાળો રસ્તો
ચમરી=ગુચ્છો
સરકટ=એકજાતનુંઘાસ
ટોપલીઓ=નાની સુંડલીઓ
પડા=ઝુંડ

પાઠ ૪૭ મો.

વાવવાં=રોપવાં
સાંઠા=દાંડા, સોટા
ડાંગર=કમોદ
ગાંઠો=ગાંઠ
સલંગ=આખી
પેર=કાતળી
ગુચ્છો=જથ્થો
નજર કરો=જુઓ
એક બીજાને મળતાં=એક બીજાને સરખો
બી=બીયાં
ખાતર=છાંણુ વિગેરેનો કચરો, પુંજો
ભીલ=એક જાતના લોક
નાગલી, સામો થેક=જુદી જુદી જાતનાં અનાજ
વીડ=જંગલ
છડીને=ફોતાં કાઢીને
ઢેબરાં=નાનાં જાડા રોટલા
ખસલી=એક જાતનું ઘાસ
કડબ=જારના સુકા સાંઠા
ખોરાક=ખાવાનું
રાતડીઆ=રાતી જાર

પાઠ ૪૮ મો.

ખેડુત=ખેતી કરનાર
સખત=કઠણ, ભુંડુ
મજુરી=મહેનત
માંડી=શરૂ કરી
એક સામટું=એકીવારે વિસામો લીધા વિના
ભાતુ=ખાવાનું
ભાણુ=સુરજ
કોઢ=ઢોર બાંધવાની જગો
કૌવતવાળુ=જોરવાળું
આળસુ=સુસ્ત
હળપુણી=જમીન ખેડવાને હળમાં કોશ નાંખવામાં આવે છે તે
ચરકું=કોશને મજબુત કરવાને નાંખવામાં આવતી લાકડાની ફાડ
સેડ=હળની વચમાંનો લાંબો સોટો
ધુસરી=ધોસરૂં
છાંડું=હળની ટોચે ભાર દેવાને રાખવામાં આવતી ખીંટી
ચાસ=આડા ઉભા લીટા
જગતનો=દુનિયાનો
તાત=બાપ

સંસાર—જગત
પાળતો—પોષણ કરતો
નીપજાવે—ઉપજાવે
અન્ન—અનાજ
ધરે—પહેરે
ભાવે—હોંશથી, હોંસે
સહે—ખમે
લઠ્ઠ—જાડો, પુષ્ટ
સદા—હમેશાં
ઉત્તમ—સૌથી સારી
પરઉપકારી—બીજાને ગુણકારી
દીએ—દે, આપે
શીખ—શિખામણ
ખંત—કાળજી, હોંશ

પાઠ ૪૯ મો.

ડાંગર—ભાત, કમોદ
ટાંકણે—ટાંણે
ક્યારડા—ક્યારા
રોપી—વાવી
લીલાછમ—ઘણાજ લીલા
ડાસી—ડોસી
ધરુ. તરુ—ડાંગરા છોડ
ઝાલવો—ખમવો
કાદવ કીચડ—ગારો કચરો
ખળી—કણસલામાંથી અનાજ. જુદુ કરવાની જગા, ખળું.
છોડાં—ફોતરાં

પાઠ ૫૦ મો.

કોલુ—શેરડીનો રસ કાઢવાનો સંચો અથવા ધાણી
પડછ—પાંદડાં
સંબંધી—વિષે
પોચી—નરમ
પેરવાળી—કાતળીવાળી
પેર—કાતળી
પીત—બી
ભેગી—સાથે
તરકારી—શાક
ડુક્કર—ભુંડ
શિઆળવા—શિયાળ
પેસી—ઘુસી
નુકશાન—ઇજા, ખરાબી
સંભાળ—સાવચેતી
પાકટ—પાકી
ઉકાળેછે—ગરમ કરે છે.
છારી—પડ
ઘટ—જાડો

પાઠ ૫૧ મો.

ભાત—રાંધેલા ચોખા
રસોઇ—રાંધવાનું કામ
તકરાર—વઢવાડ, કજીયો
ખપનો—કામનો
વઢવા—લડવા
ધીમા—શાંત
તેજઓ—ઉજાસવાળો
ધોળો
સફેદી=ધોળાશ.
લાયક=જેવો
ભાવથી=હોંશથી
લોટ=આટો
કણેક=લોટનો પાણી વતી કરેલો મેંદો
જોર=બળ
નકામો=ફોગટ
હીસાબે=ગણતરીમાં
ઉપયોગી=કામનો
પૈસાદાર=પૈસાવાળા
જુવાર=જાર

પાઠ ૫૨ મો.

મધપુડો=માખીઓએ બનાવેલું મધનુ પોડું
લટકતો=ટીંગાતો
કમળાં=ધાબળા
ધુણી=ધુમાડાવળી સગડી ધુમાડો
બગાડયું=નુકશાન કર્યું
ઘરબાર વગરનાં=રખડતાં
પારકો=પરાયો
ઇચ્છા=મરજી
વગડામાં=જંગલમાં
નર=પુરુષ
ખાનાં=કાણાં
ઉછેરવામાં=મોટાં કર-

વામાં
પાળે છે=બચાવે છે
રક્ષણ=રક્ષા બચાવ
ડંખ=ચટકો કાંટો
જંતુ=જીવડાં
દયા=રહેમ
મેનતુ=મહેનત કરનારી ઉપોગી
હુનર=કસબ
મનહર=સુંદર
રચે=બનાવે
તત્કાળ=તરતજ
સરેપ=રપડે થાય
ગુણ=ફાયદો
અપાર=ઘણો
દીસે=દેખાય
તજે=છોડી દે
તમામ=સઘળી
કેવાય=કહેવાય
ઉદ્યોગી=મહેનતુ
પંકાય=વખાણાય

પાઠ ૫૩ મો

બતક=એકજાતનું જળચર પ્રાણી
મરઘા=કુકડા
બતાવ્યા=દેખાડયા
ખાબોચીઆં=ખાડા
ચીકટ=ચીકાશ
ભિંજાતું=પલળતું
કાદવ=કીચડ ગારો
સુંદર=શોભિતો
ભારે=વજનદાર
નબળી=કમજોર
જોડાએલાં=સંધાએલાં
અણીદાર=અણીવાળી
કુકડો=મરઘો
તળે=નીચે
ઢાંકી=સંતાડી
બીકણ=બીએતેવી
છેડવા=અડકવા ખીજવવા
માંજર=કલગી
દીપે છે=શોભે છે
ખોતરવાની=ખોદવાની
વાહણું=સવાર

પાઠ ૫૪ મો

કદી=કોઈવાર
ચોક=ચોગાન
બીતી=ડરતી
નાની=નાજુક
કાબરી=કાબરચીતરી
મજબુત=જોરથી
તણખલાં=તરખલાં
વસ્તુ=ચીજ
ભુરાં=આસમાની
ખોરાક=ખાવાનું
રઝળીને=રખડીને
વીણીવીણીને=શોધી શોધીને
બો=બીક
લાગ=દાવ
સાપ=સર્પ નાગ

પાઠ ૫૫ મો

પ્રાણી=જાનવર
ગરદન=ડોક
સુંવાળા=લીસા
કેશવાળી=ઘોડાનીગરદનપરનાવાળ
જાઘ=સાથળ
નફરત=નફરે ટટ્ટુ
સપાટ=સાધી
ઝપાટાબંધ=જોરથી ઉતાવળાથી
લગામ=મોકડું
તીણા=અણીવાળા તીક્ષણ
ચપટા=બેઠેલા
ભુસુ=ચુલુ
ઝડપથી=ઉતાવળથી
મજલ=અંતરછેટું
પાણીદાર=જોરવાળી
નાળ=ઘોડાનાપગનાપાટા
જડાવે છે=બેસાડાવે છે
અરબી=અરબસ્તાનના
નીમકહલાલ=ખાય તેનું સારૂં ઇચ્છનાર
પ્રીતિ=હેત
શરત=હોડ
જીન=પલાણું લુગડાં કે ચામડાનું)

બરદાસ=ચાકરી

પાઠ ૫૬ મો

સગાં વહાલાં=સગાં સબંધી
નાળબંધ=નાળ જડનાર
ઉચકી=ઉપાડી
જાનવર=પ્રાણી પશુ
ફેર=તફાવત
ઝુમખો=ગુચ્છો
ખોંખારેછે=હણહણે છે
ભાર=બોજો
વર્ત્યાંકરેછે=ઊચકી જાય છે
અડીઅલ=હઠવાળું
ઠાઠ=સમજણવિનાનું અક્કલ વિનાનું
મહેનતુ=મહેનતકરેતેવું
ધીરજવાળું=સબુરીવાળું
કહ્યાગરૂં=કહ્યા પ્રમાણે ચાલનાર
ચાલાક=ચંચળ
તબેલો=ઘોડાને બાંધવાનું ઠેકાણું ઘોડા હાર
ટટ્ટુ=નાનો ઘોડો
ઠેંકુ=નાનું
ડુંગરા=મોટા ટેકરા

પાઠ ૫૭ મો

ભાગ=અવયવ
ગોકળ ગાય=એક જાતનો મોટો જીવડો
તફાવત=ફેર
ધડ=ડોકા વિનાનો શરીરનો સઘળો ભાગ
ઉપલા=ઉપરના
તાળવું=મ્હોની અંદરનો ઉપલો ભાગ
ભવાં=ભમર
ખાળે છે=અટકાવે
મુળ=શરૂઆત
પાતરાં=પાંદડાં
કેડક=ભ્મર
વાંસો=પીઠ
ઢીંચણ=ઘુંટણ

પાઠ ૫૮ મો

આકાર=ઘાટ
વાસ=ગંધ
મીઠો=ગળ્યો
માલમ પડે છે=જણાય છે
સ્વાદ=મીઠાસ
ફીકર=ચીંતા
ધબાકો અવાજ
જ્ઞાન=સમજણ

પાઠ ૫૯ મો

રંગરેજ=રંગારો
ભાત ભાતનાં=જાત જાતના
ચઢાવે છે=દેછે
છુટી=રજા
ઘેરા=કાળાશ પડતા સખત રંગના
ઝાંખા=ફીક્કા
સેલાં=કમરે બાંધવાના દુપટ્ટા
ગળીનો રંગ=ઘેરો વાદળી
આછા=ઝાંખા
રીત=પદ્ધતિ
બનાવાની=તૈયાર કરવાની

પાઠ ૬૦ મો

લુગડાં=કપડાં
ઉઘાડો=નાગો (લુગડાં પહેર્યા વગર)
ધ્રુજે=કંપે છે
ડીલ=શરીર
ફલાલીન=એક જાતનું ઉનનું સુંવાળું કપડું
કાપડ=લુગડું
કાંતીને=તાર કાઢીને.
ઓછો=થોડો
દેશીવાણીઆ=કાપડના વેપારી
ખાદી=રેજું
જામદાની=એક જાતનું છીણું સફેદ કપડું

જંગલી=જંગલમાં રહેનારા
રંગદાર=રંગેલા
ઢાંકણું=ઢાંકવાનીવસ્તુ
રૂવાંટી=ઝીણા વાળ, રૂવાં
ગરજ=જરૂર
સારેછે=પુરી પાડે છે
ભીંગડાં=જાડાં પડ
સમાપ્ત=સંપૂર્ણ પુરેપુરૂં

કવિતાના અર્થ.

(કવિતા ૧ લી.)

પાઠ ૨ જો.

સવાર=પ્રભાત
વર્ણન=હકીકત
મુજ=મારા
વાંલી=વ્હાલા
બાળ=બાળક પુત્ર
પંખી=પક્ષી
વન=જંગલમાં
વાણું=વ્યાણુસાર
વીતી=ગઇ
પૂર્વ=પૂર્વ દિશામાં
ઝગઝગાટ=ચળકાટ,
દીસે=દેખાય
ભાત ભાત=ભાત ભાતના
ડોલે=હાલે,
કુકડા=મુરઘા
ફુટડા=શોભીતા
મધુર=મીઠું
ચંદ્ર=ચાંદો
તેજ=પ્રકાશ.
ફીકુ=ઝાંખુ
ઉડી=ગયુ-જતુ રહ્યું
ખુણા ખાંચા=ગલી કુંચી
ખોળે=શોધે
ભક્ત=ભક્તિ કરનાર
જનો=માણસો
ધ્યાન ધરે=એક ચિત્તથી ભક્તિ કરે
ગવૈયા=ગાનારા
ગાના=ગાયન
દાતા=દાન અપનાર
દીયે=દે
રૂડુ સારૂં
બાંગ=મુસલમાનની પ્રાર્થના
સુરજ તણો=સુરજનો
ઉદય=ઉગતુંતે
અંધકાર=અંધારૂં
ભ્રમર=ભમરો
ગુંગું=ગણગણાટ
કમળ=કમળનું ફુલ
પત્ર=પાંખડી
ખોલે=ખીલે ઉઘડે
તડકો=તાપ
ઉમંગી=હોંસીલા
પંખેરૂ=પંખી
ધાય=જાય
ચારો=ખાવાનું
વલી=વેલા
તલ=છોડવા
ટોળે=સંખ્યા બંધ
વીરા=ભાઇ
મગન=ખુશી
પ્રભુ=પ્રભુનું
ધ્યાન=મન
માત=મા

હે મારા વ્હાલા દિકરા તું ઉઠ (કારણ કે) પંખીઓ જંગલમાં બોલે છે.

રાત પૂરી થઇ ને સવાર પડ્યું; પૂર્વ દિશામાં (સૂરજનો) ચળકાટ થયો તરેહ તરેહના રંગો દેખાવા લાગ્યા ઝાડ અને તેનાં પાંદડાં હાલવા લાગ્યા; માટે હે મારા વ્હાલા દિકરા૦ ૧

મરઘા કુકડે કુક કરે છે; સુંદર મેના પોપટ અને મોર મીઠા શબ્દો બોલે છે માટે હે મારા૦ ૨

ચંદ્રમાનો પ્રકાશ ઝાંખો થયો તારાનું તેજ પણ ચાલ્યું ગયું અને ચોર લોકોને ફાવ્યું નહિ તેથી (સંતાંવાને) ગલી કુચી શોધવા લાગ્યા; માટે હે મારા૦ ૩

ભક્તિ કરનાર માણસો એક ધ્યાન ધરે છે (અને) પરમેશ્વરની ભક્તિ કરે છે) ગાનારા માણસો ગાયનો ગાય છે દાન દેનાર માણસો સારૂં (ઘણું) દાન દેછે અને મુલ્લાંઓ બાંગ પુકારે છે (પ્રાર્થના કરે છે); માટે હે મારા. ૪

સુરજ ઉગ્યો અને તેથી રાતનું અંધારૂં ચાલ્યું ગયું ભમરો પણ ગણગણાટ કરી રહ્યો છે કમળની પાંખડીએ ઉઘડે છે માટે હે મારા૦ ૫

જેમ જેમ તડકો વધતો જાય છે તેમ તેમ માણસો હોંશીલા થતા જાય છે આકાશમાં પંખીઓ દોડે છે અને ઢોર ચારો શોધે છે માટે હે મારા૦ ૬

ઝાડ વેલા ફળ અને ફુલ ધીમે ધીમે ખીલે છે એમાં જરા પણ ભુલ નથી અને પંખીઓનાં ટોળાં તાજા છોડવાઓના દાણા ખાતા જાય છે; માટે હે મારા૦ ૭

હે મારા વ્હાલાં બાઇ તું પરમેશ્વરનું નામ બોલીને ખુશી થઇને ઉઠ અને ચિત્ત રાખીને તારા પાઠ વાંચ એમ મા કહે છે ૮

પાઠ ૫ મો. (કવિતા ૨ જી.)

જેને જેની સગત તેવીજ અસર તેનામાં બેસે છે જેને

જેવી સંગત તેવોજ પ્રેમ તેનામાં આવે છે; જેને જેવી સંગત તેના જેવાંજ કામ તે કરશે; જેને જેવી સંગત તેવેજ ઠેકાણે તે જઇને બેસશે. સારી સંગતથી સારો માણસ થશે અને નઠારી સંગતથી નઠારો માણસ થશે; સારા મહેતાજીની સંગતથી સારા ભાગ્યવાળો માણસ વિદ્યા ભણે છે.

પાઠ ૧૦ મો.
જાળ—કરોળિયાનુંતાંત
ણાનું બનાવેલુંઘર
ગભરાય—અકળાય,
હિંમત હારી જાય.
વણુ—વગર
તાંતણે—તાર વતી.
મેંનત=મહેનત.
માટ—માટે.

હેઠે—નીચે
કો—કોઇ
ધાટ—રીત તદબીર,
મંડયો—લાગ્યો
તૈયાર—તત્પર
હિમત—હામ
હોંશ—ખંત
બીડયો—મંડયો
ધીરજ—શાંન્તી

નીરધાર—નકી
યત્ન—મહેનત
ચગદઇને—કચરાઇને
તળે—નીચે
મોત—મરણ
તજી—છોડી
લાભ—ફાયદો
અનંત—ઘણોજ

(કવિતા ૩ જી.

જાળ બનાવતા કરોળીઓ ભોંય પર પડી જાય છે ત્યારે ગભરાય છે અને ત્રુટયા વિનાના તાંતણાથી ઉપર ચઢવા જાય છે. ૧

ઉપર ચઢવાને તેણે યત્ન શરૂ કર્યો, પણ પાછો નીચો પડી ગયો અને કોઇ રીતે ફાવ્યો નહિ. ૨

એવી રીતે ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર (ઉપર ચઢવા લાગ્યો) રહ્યો અને તેમાં પણ ન ફાવવાથી વળી ફરીથી તૈયાર થયો. ૩

ખંતથી હીમત રાખીને તે છઠી વખત ચડવા લાગ્યો અને ત્યારે તે શાંતિ રાખી પોતાની જાળમાં નકી જઇ પહોંચ્યો; ૪

જો તેણે ફરી ફરીને ખંત રાખીને મહેનત ન કરી હોત તો માણસના પગ નીચે કચરાઇ ને વગર મોતે મરી જાત. ૫

એવા રીતે જો માણુસો મનમાં ખંત રાખીને સુસતી છોડી દઇને યત્ન કરે તો તેમને ઘણોજ ફાયદો મળે. ૬

પાઠ ૧૫ મો. (કવિતા ૪ થી)

આપણે ભાઇ બહેન હળી મળીને સાથે રમીએ તો ઘણું સુખ થાય; જો આપણે વઢીએ અને કજીઓ કરીએ તો દીલગીરી ફેલાય, આબરૂ ઘટે અને માણુશો આપણી નિંદા કરે. ૧

હે બળવાળા પિતા પરમેશ્વર ! અમને હમેશાં સંપ (સંપની બુદ્ધિ) આપ કે જેથી અમારા દીવશો સુખમાં જાય અને કોઇ દીવસ જરા પણ વઢવાડ ન થાય.

જો બાળકો સંપ સપીને રહેતા હોય અને; કોઇ પણ દીવસ લડતાં રડતાં ન હોય, રમી, જમીને કલ્લોલ (આનંદ) કરતાં હોય, તો મા મનમાં ઘણી ખુશી થાય છે.

પાઠ ૧૭ મો. (કવિતા ૫ મી)

જે માણુસ વિચાર કર્યા વિના કામ કરે છે તેને પાછળથી પસ્તાવો કરવો પડે છે, તમે જુઓ કે આવા (વિચાર વગરના)કામ કરવાથી સારા પ્રાણીઓના જીવ પણ જાય છે.

પાઠ ૨૫ મો.

કુવાડી—લાકડાં ચીરવાનું હથીયાર
પિતાની—બાપની
બન્યો—થયો
ભાયડો—મરદ
બાહુર—બહાદુર—ખબડદાર
શાણો—ડાહયો
ધાવ—ધા
ભાળે—દેખે
ખેલતો—રમતો
નીર—પાણી
તાંહી—ત્યાં
નીહાળ્યું—જોયું
ડર્યો—બીધો
દીલે—મનમાં
ચીસ—રાડ
સદા—હમેશાં
સમાતા—સમાઇ જતાં રહેતાં
સુણી—સાંભળી
સાદ અવાજ
વદે—બોલે કહે
સંપત—દોલત.
મર—મહેરબાની કૃપા
જગનાથ—જગતનો ધણી પરમેશ્વર
ઝુલતાં—તરતાં આનંદ કરતાં

એક નાનો છોકરો પોતાના બાપની કુહાડી લઇને જાણે કે ખબરદાર અને ડાહ્યો મરદ હોય, તેવો થયો; કંઇ પણ ચીજ તે ભાળતો તેને ઘા કરીને કાપી નાંખતો, એવી રીતે રમતો રમતો ગામ બહાર એક તળાવે ગયો. ૧.

—ત્યાં માછલાંએ જરા પાણી હલાવ્યું એટલે બાળકે પાણીમાં કાંઇક દેખ્યું તેથી બાળક મનમાં બ્હીનો અને કુહાડી (પાણીમાં) પડી ગઇ; તે વખતે જરા ધાંટો પાડીને રોયો. ૨.

હમેશાં પાણીમાં તરતાં અને તેમાંજ રહેતાં દયાળુ દેવી માતા આ અવાજ સાંભળીને ત્યાં આવ્યાં; દેવી કહે કે—આલે આ રૂપાની કુહાડી. બાળક કહે કે માતાજી. ! મારી કુહાડી એવી નથી. ૩.

બીજીવાર (દેવીએ) સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી; ત્યારે બાળકે માથું હલાવીને ના કહી અને કહ્યું કે મનેતો મારી સારી કુહાડી ગમે છે, માટે હે ભલાં માજી ! મને પાણીમાંથી તે તમે કાઢી આપો. ૪.

દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને બાળક સાથે બોલ્યાં કે, તને સુખ અને દોલત મળજો અને ઇશ્વર તારા પર કૃપા રાખજો !

મતલબ કે નીતિથી ચાલનારને સદા સારૂજ થાય છે.

જેમકે તે બાળકને લોઢાના બદલે રૂપાની તથા સોનાની કુહાડી દેવા માંડી પણ લીધી નહીં અને કહ્યું કે મને તો મારી પોતાની છે તેજ આપો તો દેવીએ ખુશી થઇને કાઢી આપી. પણ જો સોના રૂપાની લેવા મન કર્યું હોત તો તમામ ખોઇ બેસત.

કવિતા ૬ થી.

પાઠ ૩૪ મો.

મહિમા=પ્રભાવ મ્હોટાઇ	પાડ=પહાડ, ડુંગર	નાદ=અવાજ
જગપતિ=જગતનો ધણી=પરમેશ્વર	કરોડ=ટેકરા	સુદ=અજવાળિયું
જગમાં=દુનિયામાં	સિંધુ=દરિઓ	કળા=શોભીતો દેખાવ
રચી=બનાવી	સારતા=નદી	આનંદ=ખુશાલી
રચના=બનાવટ	ઘાટ=કાંઠા=કિનારા	વદ=અંધારીયું
રુડી=સારી	રળિયામણી=શોભીતી	તેજ=પ્રકાશ
અપાર=ઘણી	નગર=ગામ	કારણે=માટે
સરજાવ્યાં=બનાવ્યાં	વન=જંગલ	જળ મહી=પાણીમાં
સંસાર=દુનિયા	વાટ=રસ્તા	આંખડી=આંખ
નવરંગી=નવા નવા રંગનાં	શીતળ=ઠંડો	ભગવાન=પરમેશ્વર
ગાન=ગાયન	પવન=વા	સાથ=સાથે
શોભતાં=દીપતાં	ઠંડક=ટાઢક	ચાવણુ=ખાવાનુ
તરુપાન=ઝાડનાં પાંદડાં	સાર=સારી	કળા=યુક્તિ
	નીરધન=નક્કી	કળી જાયે નહિ=જાણી શકાય નહિ
	વરસાદ=મેહ	સરજી=પેદા કરી
	ઝુલતાં=લટકતાં	સરજનહાર=પેદાકરનાર
	મધુર=મીઠા	

પરમેશ્વરે જગતમાં બહુ સારી ગોઠવણ બનાવી છે. દુનિયામાં (તેણે નાના અને મોટા જીવો પેદા કર્યા છે

નવા નવા રંગનના ફુલો ખીલે છે, પક્ષીઓ ગાયન ગાય છે. અને (પક્ષીની) પાંખો અને (ઝાડનાં) પાંદડાં સારા રંગવડે શોભેછે. (એ સઘળુ પરમેશ્વરે બનાવ્યું છે. '

મોટા મોટા પર્વત, ટેકરા, દરિયા, નદી કિનારા આ સઘળી સુંદર રચના તેં રચી છે અને વળી ગામ, જંગલ અને રસ્તા પણ તેં બનાવ્યા છે.

શીઆળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે અને ઉનાળામાં સુરજની ગરમી નક્કી પડે છે. (એ પણ પરમેશ્વરે બનાવ્યું છે.

ચોમાસાના દહાડામાં વરસાદ વરસે છે. ઝાડ પર ફૂલો ફુલી રહે છે અને મોરના ટકાટોરા હુકાનને મીઠા લાગે છે. ૫

અજવાળીઆમાં ચંદ્રની શોભા બહુ આનંદ આપે છે અને અંધારીયામાં ચાંદરણાંનાં પ્રકાશનો રંગ બહુ સારો દેખાય છે ૬

રમત ગમનને માટે મોટાં મેદાન બનાવ્યાં છે અને વળી તે માટે કાન આપ્યાં છે, ઓ બોલવાને માટે જીભ બનાવી તે એ બધું પરમેશ્વરે આપણા ભલાને માટે કર્યું છે. ૮

દાંતની સાથે ખાવાનું પણ આપીને પરમેશ્વરે આપણા ઉપર બહુ ઉપકાર કર્યો છે પરમેશ્વરે જેજે યોજનાઓ યોજી (બતાવી) છે તે કોઇથી જાણી શકાતી નથી. ૯

કવીતા ૭ મી.

પાઠ ૩૫ મો.

વસંત રૂતુ=ફાગણ અને ચૈત્ર માસની રુતુ
વીશાળ=મોટા.
વડ=વડનું ઝાડ
છજેલ=પથરાએલ
તાણેલ=ખેંચી બાંધેલ
તાડ=સૌથી ઉંચું ઝાડ
રૂપ=ના જેવું
પૃથ્વી=પૃથ્વી ઉપર
પાકાં=પાકી ગયેલ
વનસ્પતી=ઝાડ વેલા
પલ્લવ=પાંદડાં
ધરી=ધારણ કરી
સ્હોય=શોભે છે
મીઠામ=મધુર
બોલશ=શબ્દ
કલ્લોલ=કીલ કીલાટ આનંદ
વિશેષ=વધારે
બેશ=શરસ
કેસુડા=કેસુડાં જેવા લાલ
ધોળીને=ચુંટીને
બાગમાં=વાડીને
ચૌટાં=બજાર
ગુંજાર=ગણગણાટ ગુંજારવ
નવરંગ=નવા નવા રંગ
સોર=આંબાના ફુલ
કોર=બાજુ
જન=માણસો
સુખીઉ=સુખી

મોટા વડના ઝાડ ઉપર વેલા પથરાઇ ગયા છે તેથી જાણે તંબુ તાણ્યો હોય તેમ દેખાય છે કેળ; નારીએરી અને તાડનાં તાડનાં ઉચાં ઝાડ ધજા જેવા દેખાય છે. ૧

પાંકા અને પીળાં પાન હોય છે. તે ખરી તે જમીનપર પડે છે અને લીલોતરી નવાં ધારણ કરી ને શરીરે શોભે છે. ૨

કોયલ મધુર શબ્દો બોલે છે અને મેનાં પોપટ કીલકીલાટ કરે છે વીતર કબુતર અને બીજાં પક્ષીઓ ગાયન કરે છે અને સારી રીતે નાચે છે, ૩

કેસુડાં જેવો લાલ રંગ બનાવીને લોકો હોડી રમે છે વાડીમાં ફુવારા ઉડે છે અને બજાર અને કોકને છાંટે છે. ૪

ભમરાઓ ગણુગણાટ કરી રહે છે અને ઝાડ ઊપર ઘણા નવા નવા રંગો દેખાય છે આંબા ઉપર મોર શોભી રહે છે. અને ચાંદની ચારે બાજુ ખીલી રહે છે. ૫

માણુશો શીખંડ સ્વાદથી ખાય છે અને ઠંડુ પાણી પીએ છે પશ્ચિમ અને દક્ષીણ દીશામાંથી આવતા પવનથી શરીર સુખી થયછે ૬

પાઠ ૪૮ મો. કવીતા ૮ મી.

અરે ખેડુત તું ખરેખર જગતનોબાપ ગણાય છે, (કારણકે), આ બધી દુનીયાને પાળનાર તુંજ દેખાય છે. ૧

કપાસ. ફળી, ફુલ ખડ અને અનાજને તુંજ પેદા કરે છે. અને સઘળા જીવ અનાજ ખાય છે અને માણુસો હોંશથી લુગડાં પહેરે છે. ૨

તું તાપ, વરસાદ બહુ ખમે છે અને વળી મહેનત પણ બહુ

કરે છે તેથી શરીરનું લઠ્ઠ (જબરો) રહે છે અને હમેશાં સંતોષમાં રહે છે. ૩

ખરેખર ખેડનો ધંધો સહુ કરતાં સારો છે વળી તે પારકા ઉપર ઉપકાર કરનાર છે તું ખરેખરી હોંશથી દુનિયાને સારી શિખામણ આપે છે.

પાઠ ૫૨ મો કવિતા ૯ મી.

હે મધમાખી ! તું ઉદ્યોગી છે અને હુન્નર કળાની નિશાળ છે તું સુંદર મધપુડો બનાવે છે અને તરતજ તેમાંરસ (મધ (મુકે છે ૧

મીઠુ મધ ચુસી લઇને તું તેનું મીણુ બનાવે છે તેથી ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણો ફાયદો કરે છે.

તું એક નાનું જીવડું છે છતાં પણ ઘણું મોટું કામ કરે છે તું હાહી ને ચોકખી દેખાય છે અને તું સઘળી સુસ્તી છોડી દે છે ૩

કીડી કરોળીઆ, મકોડા, એ સઘળા ઉદ્યોગી જીવડા કેહેવાય છે અને તેમાં પણ તું વખણાય છે ૪

સમાપ્ત.

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

લક્ષ્મણ	વિવાહ	લુગડું	નિર્દય	નિંદે
છિદ્રો	ખેચતાંણુ	સિક્કા	મસ્તી	સંપત
પરમેશ્વર	રસ્તે	માર્યો	પ્રમાણે	વટેમાર્ગુ
મળ્યો	સરજ્યો	ઠગાવ્યો	ભક્તિ	આસ્યાં
બાંધ્યું	ઠ[illegible]	ધર્મશાળા	જક્કી	બન્યા

પૃથ્વી	લક્કડ	બચ્યું	કિલ્લો	બનાવ્યો।
આપ્યું	પ્રાણી	ઉઠાડયો	બાંધ્યું	દોસ્ત
રાખ્યા	રમ્યા	આવ્યો	ભાગ્યશાળી	અજાણ્યું
	ચંદ્રમા	કૂકડ	લાગ્યું	છુટી
સરજ્યાં	સજ્જડ	સમજાવ્યું	મિત્ર	બનાવ્યું
પ્રેમ	ઊંઘ્યા	બોલ્યો	હાલો	ફાવ્યો
ક્યારે	ભ્રમર	કહ્યું	પહોચ્યું	જાગ્યો
મુસ્લાં	પુછ્યું	માંડ્યુ	પુર્વે	ત્રણે
આણ્યું	પાળ્યું	ચંદ્ર	પકડવો	પસ્તાયો
અસ્તું	પડયું	પડયો	મુકલ	સ્વાદે
ધ્યાન	ઝાલ્યો	ગમ્યું	ધાન્ય	રહ્યો
છાપ્યો	ઊઠ્યો	ભાગ્યું	પત્ર	વિદ્યા
કરડયો	બોલ્યો	પ્રભુ	મસ્તી	આણ્યું
પુત્ર	પહેર્યા	ફુટયું	શ્રાવણ	બાંધ્યું
ફાવ્યો	પસ્તાઓ	વસ્ત્ર	પાડયું	બીડયો
જણાવ્યો	ત્રીસ	શીખ્યો	સંતોષ	હાંક્યો
ચૈત્ર	વિચાર્યું	યત્ન	ક્લેશ	ગમ્યું
ચક્રભિક્ષુ	કદ્દા	દ્રાક્ષ	ચઢયું	ચક્કર
ભાંગ્યો	પહોચાડયો	કુચ્છ	અપાવ્યું	આણ્યું
માર્યા	હલાવ્યું	માગ્યું	પસ્તાઇ	ભુખ્યો
સી	રામચંદ્રજી	ગાર્ડ	લજવ્યું	જડયો
કેળવ્યો	વળ્યું	અર્ધી	કોશલ્યા	સ્ટેશન
ઝાલ્યું	પુષ્કળ	પ્રધાન	સોંપ્યો	બચાવ્યું
સરજાવ્યાં	જંત્ર	પાળ્યો	ભર્યા	દર્પણ

જન્મ	પુર્વ	ઉદેસીંગ	ઉગ્યો	જણાવ્યું
દાઝયું	વનસ્પતી	ઇચ્છા	સ્વાદે	ધર્યા
આપકમી	પશ્ચિમ	માર્યાં	ફેંકયુ	આપકમી
ઉત્તર	ગણકાર્યું	બાંધ્યો	પ્રાર્થના	માસ્તર
સર્વ	ખશેડયાં	તીર્થ	સ્લેટ	રાખ્યુ
દુશ્મન	માન્યો	મધ્ય	ઓધ્યો	વચ્ચે
વળ્યુ	અન્ન	શીખ્યો	મંગાવ્યા	લસ્કર
સુણાવ્યું	વીચાર્યું	ચોખ્ખુ	ફક્યો	બ્રાહ્મણ
ભેટયા	ગુસ્સો	અર્ધી	પસ્તાયો	વળ્યા
વીચારથી	ચુમાવ્યું	ફુલાવ્યુ	લક્ષુ	વીંછી
ભુખ્યો	ઉનર્યો	ઇશ્વરલાલ	પુત્ર	કેતક
બતાવ્યુ	ભક્ત	બગાડયુ	બંદોબસ્ત	ઇશ્વર
ઠર્યો	ધ્રજતો	દાકતર	નાખ્યુ	ખેડયું
ઉત્તમ	બરદાસ	અન્ન	હુંફાળું	દુઃખ
કુકર	ગોંધતો	શીરનામુ	તત્કાળ	રીસાળ
સીસોટી	ઉદ્યોગી	ઢોંગ	વસ્તુ	ભાગ્યે
સંદેસો	પ્રીતી	ઢીમણું	શીંગડાં	ટટ્ટી
દોરડું	નક્કર	નીરધાર	હીંગોળા	ટટ્ટુ
ફરજંદ	સીંહ	કલાગરું	નીમણુંક	ખચ્ચર
પેંતરા	બીતરામણુ	ટાંકણું	વલાં	હોંશીઆર
ઓચીંતી	ઇંદ્રિયો	સ્વાદ	કીનારે	ખુંટી
સોહામણી	તડુકતો	વત્તા	અંગેઠી	હાડકું
ટાવકું	સંતાપ	ચીથરાં	ખંસીલા	અંગુઠીઆ
આગાણુ	ઢુંકડું	ચંબુ	ચટણી.	જગપતી

તાંબાકુંડી	ફુલ	મહીમા	સરીતા	તાણું
વેંત	સીધું	શીયાળામાં	શીરોચી	વિશેષ
સફેદ	ખુજળી	મુગર્ડા	મધપુડો	દક્ષીણ
ઝીંઝવો	ધડાં	ફુટપટી	ધુપેલ	ખુરશી
સુંવાલી	નિચાણુ	નીચાણુ	ચીકટ	નિશાળ
જ્ઞાન	અધિકારી	દાંડીઓ	શાલા	હુંડી
ભિંજાતું	ટપાલી	સેંકડો	શિયાળો	ફલાલીન
ઘોંઘાટ	મહીકાંઠા	રૂવાંટી	ઢેબરાં	ટિકીટ
હળપુણી	બીંગડાં	ધુસરી	જંતુ	

ધાતો.

(૧) શેરની ધાત.

શેરના અચ્છેરા ૨
શેરના પાશેરા ૪
શેરના નવટાંકાં ૮
શેરના અધોળાં ૧૬
શેરના રૂપિઆભાર ૪૦
૦॥। શેરના રૂપિઆભાર ૩૦
૦॥ શેરના રૂપિઆભાર ૨૦
૦। શેરના રૂપિઆભાર ૧૦
નવટાંકના રૂપિઆભાર ૫
અધોળના રૂપિઆભાર ૨॥

(૨) શેરની અવળી ધાત.

૨ અચ્છેરે ૧ શેર
૪ પાશેરે ૧ શેર
૮ નવટાંકે ૧ શેર
૧૬ અધોળે ૧ શેર
૪૦ રૂપિઆભારે ૧ શેર
૩૦ રૂપિઆભારે ૦॥। શેર
૨૦ રૂપિઆભારે ૦॥ શેર
૧૦ રૂપિઆભારે ૦।
૫ રૂપિઆભારે નવટાંક
૨॥ રૂપિઆભારે અધોળ

(૩) શેરના પાશેરા.

૧ શેરના પાશેરા ૪
૦॥। શેરના પાશેરા ૩
૦॥ શેરના પાશેરા ૨
૦। શેરના પાશેરા ૧

(૪) શેરનાં નવટાંક

૧ શેરના નવટાંકાં ૮
૦॥। શેરના નવટાંકાં ૬
૦॥ શેરના નવટાંકાં ૪
૦। શેરના નવટાંકાં ૨

(૫) શેરના અધોળા
૧ શેરનાં અધોળાં ૧૬
ાા શેરનાં અધોળાં ૧૨
ાા શેરનાં અધોળાં ૮
ા શેરનાં અધોળાં ૪
(૬) શેરનાં પૈસાભાર
૧ શેરના પૈસાભાર ૭૨
ાા શેરના પૈસાભાર ૫૪
ાા શેરનાં પૈસાભાર ૩૬
ા શેરનાં પૈસાભાર ૧૮
નવટાંકના પૈસાભાર ૯
અધોળના પૈસાભાર ૪ાા
(૭) રૂપિયાભાર જોડે પૈશાભારનો સંબંધ
૪૦ રૂપિયાભારે ૭૨ પૈસાભાર
૩૦ રૂપિયાભારે ૫૪ પૈસાભાર
૨૦ રૂપિઆભારે ૩૬ પૈસાભાર
૧૦ રૂપિયાભારે ૧૮ પૈસાભાર
૫ રૂપિયાભારે ૯ પૈસાભાર
રાા રૂપિયાભારે ૪ાા પૈસાભાર
૮ લંબાઇનું કોષ્ટક.
ઇંચ એટલે તસુ અથવા બે આંગળ
૧૨ ઇંચ–૧ ફુટ
૩ ફુટ–૧ વાર અથવા યાર્ડ
૨ ફુટ–૧ ગજ
(૯) ફુટનો ઇંચ
૧ ફુટના ઇંચ ૧૨
ાા ફુટના ઇંચ ૯
ાા ફુટના ઇંચ ૬
ા ફુટના ઇંચ ૩
(૧૦) વારના ફુટ
૧ વારના ફુટ ૩
ાા વરના ફુટ રા
ાા વારના ફુટ ૧ાા
ા વારના ફુટ ાા
(૧૧) વારના ઇંચ
૧ વારના ઇંચ ૩૬
ાા વારના ઇંચ ૨૭
ાા વારના ઇંચ ૧૮
ા વારના ઇંચ ૯
(૧૨)ગજના ઇંચ અથવા તસુ
૧ ગજના તસુ ૨૪
ાા ગજના તસુ ૧૮
ાા ગજના તસુ ૧૨
ા ગજના તસુ ૬
૧ાા ૧ વાર
(૧૩ ચલણી નાણાની ધાત.
રૂપિઆના અડધા ૨
રૂપિઆના પાવલા ૪
રૂપિઆની બે આની ૮
રૂપિઆના આના ૧૬
ાા રૂપિઆના આના ૧૨
ાા રૂપિઆના આના ૮
ા રૂપિઆના આના ૪
(૧૪) આનાની પાઇ
૧ આનાની પાઇ ૧૨
ાા આનાની પાઇ ૯

૦ાા આતાની પાઇ ૬
૦ા આનાની પાઇ ૩
રૂપીઆના દોકડા ૧૦૦
દોકડાની બદામ ૧૬
બદામની વીશવાશી ૧૫

(૧૫) રૂપિયાના પૈસા.

૧ રૂપિયાના પૈસા ૬૪
૦ાાા રૂપિયાના પૈસા ૪૮
૦ાા રૂપિયાના પૈસા ૩૨
૦ા રૂપિયાના પૈસા ૧૫
બે આનાના પૈસા ૮
૧ આનાના પૈસા ૪

(૧૬) રૂપિયાની બે આની

૧ રૂપીઆની બે આની ૮
૦ાાા રૂપીઆની બે આની ૬
૦ાા રૂપીઆની બે આની ૪
૦ા રૂપીઆની બે આની ૨

(૧૭) રૂપિયાના પાવલાં ૪

૦ાાા રૂપીઆનાં પાવલાં ૩
૦ાા રૂપીઆના પાવલા ૨
૦ા રૂપીઆના પાવલુ ૧

સંખ્યા પરિણામ

સવળી		અવળી	
એકમ	૧	અબજ	૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦
દશક	૧૦	દસકરોડ	૧૦૦૦૦૦૦૦૦
સો	૧૦૦	કરોડ	૧૦૦૦૦૦૦૦
હજાર	૧૦૦૦	દશલાખ	૧૦૦૦૦૦૦
દસહજાર	૧૦૦૦૦	લાખ	૧૦૦૦૦૦
લાખ	૧૦૦૦૦૦	દસહજાર	૧૦૦૦૦
દશલાખ	૧૦૦૦૦૦૦	હજાર	૧૦૦૦
કરોડ	૧૦૦૦૦૦૦૦	સો	૧૦૦
દશકરોડ	૧૦૦૦૦૦૦૦૦	દશક	૧૦
અબજ	૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦	એકમ	૧

આંક.

મા બાપ તથા મહેતાજી કહે તેમ કરવું.

૨૧	૧	૨૧	૨૨	૧	૨૨	૨૩	૧	૨૩	૨૪	૧	૨૪	૨૫	૧	૨૫
૨૧	૨	૪૨	૨૨	૨	૪૪	૨૩	૨	૪૬	૨૪	૨	૪૮	૨૫	૨	૫૦
૨૧	૩	૬૩	૨૨	૩	૬૬	૨૩	૩	૬૯	૨૪	૩	૭૨	૨૫	૩	૭૫
૨૧	૪	૮૪	૨૨	૪	૮૮	૨૩	૪	૯૨	૨૪	૪	૯૬	૨૫	૪	૧૦૦
૨૧	૫	૧૦૫	૨૨	૫	૧૧૦	૨૩	૫	૧૧૫	૨૪	૫	૧૨૦	૨૫	૫	૧૨૫
૨૧	૬	૧૨૬	૨૨	૬	૧૩૨	૨૩	૬	૧૩૮	૨૪	૬	૧૪૪	૨૫	૬	૧૫૦
૨૧	૭	૧૪૭	૨૨	૭	૧૫૪	૨૩	૭	૧૬૧	૨૪	૭	૧૬૮	૨૫	૭	૧૭૫
૨૧	૮	૧૬૮	૨૨	૮	૧૭૬	૨૩	૮	૧૮૪	૨૪	૮	૧૯૨	૨૫	૮	૨૦૦
૨૧	૯	૧૮૯	૨૨	૯	૧૯૮	૨૩	૯	૨૦૭	૨૪	૯	૨૧૬	૨૫	૯	૨૨૫
૨૧	૧૦	૨૧૦	૨૨	૧૦	૨૨૦	૨૩	૧૦	૨૩૦	૨૪	૧૦	૨૪૦	૨૫	૧૦	૨૫૦

આવ નહિ આદર નહિ, નહિ દીએ સનમાન;
તે ઘેર કબુ ન જાઇએ, લાખો દીએ દામ.

૨૬	૧	૨૬	૨૭	૧	૨૭	૨૮	૧	૨૮	૨૯	૧	૨૯	૩૦	૧	૩૦
૨૬	૨	૫૨	૨૭	૨	૫૪	૨૮	૨	૫૬	૨૯	૨	૫૮	૩૦	૨	૬૦
૨૬	૩	૭૮	૨૭	૩	૮૧	૨૮	૩	૮૪	૨૯	૩	૮૭	૩૦	૩	૯૦
૨૬	૪	૧૦૪	૨૭	૪	૧૦૮	૨૮	૪	૧૧૨	૨૯	૪	૧૧૬	૩૦	૪	૧૨૦
૨૬	૫	૧૩૦	૨૭	૫	૧૩૫	૨૮	૫	૧૪૦	૨૯	૫	૧૪૫	૩૦	૫	૧૫૦
૨૬	૬	૧૫૬	૨૭	૬	૧૬૨	૨૮	૬	૧૬૮	૨૯	૬	૧૭૪	૩૦	૬	૧૮૦
૨૬	૭	૧૮૨	૨૭	૭	૧૮૯	૨૮	૭	૧૯૬	૨૯	૭	૨૦૩	૩૦	૭	૨૧૦
૨૬	૮	૨૦૮	૨૭	૮	૨૧૬	૨૮	૮	૨૨૪	૨૯	૮	૨૩૨	૩૦	૮	૨૪૦
૨૬	૯	૨૩૪	૨૭	૯	૨૪૩	૨૮	૯	૨૫૨	૨૯	૯	૨૬૧	૩૦	૯	૨૭૦
૨૬	૧૦	૨૬૦	૨૭	૧૦	૨૭૦	૨૮	૧૦	૨૮૦	૨૯	૧૦	૨૯૦	૩૦	૧૦	૩૦૦

શરીરે સાફ રહેવું, લુગડાં ધોએલાં પહેરવાં.

કોઇની સાથે વઢવું કે લઢવું નહિ.

૩૧	૧	૩૧	૩૨	૧	૩૨	૩૩	૧	૩૩	૩૪	૧	૩૪	૩૫	૧	૩૫
૩૧	૨	૬૨	૩૨	૨	૬૪	૩૩	૨	૬૬	૩૪	૨	૬૮	૩૫	૨	૭૦
૩૧	૩	૯૩	૩૨	૩	૯૬	૩૩	૩	૯૯	૩૪	૩	૧૦૨	૩૫	૩	૧૦૫
૩૧	૪	૧૨૪	૩૨	૪	૧૨૮	૩૩	૪	૧૩૨	૩૪	૪	૧૩૬	૩૫	૪	૧૪૦
૩૧	૫	૧૫૫	૩૨	૫	૧૬૦	૩૩	૫	૧૬૫	૩૪	૫	૧૭૦	૩૫	૫	૧૭૫
૩૧	૬	૧૮૬	૩૨	૬	૧૯૨	૩૩	૬	૧૯૮	૩૪	૬	૨૦૪	૩૫	૬	૨૧૦
૩૧	૭	૨૧૭	૩૨	૭	૨૨૪	૩૩	૭	૨૩૧	૩૪	૭	૨૩૮	૩૫	૭	૨૪૫
૩૧	૮	૨૪૮	૩૨	૮	૨૫૬	૩૩	૮	૨૬૪	૩૪	૮	૨૭૨	૩૫	૮	૨૮૦
૩૧	૯	૨૭૯	૩૨	૯	૨૮૮	૩૩	૯	૨૯૭	૩૪	૯	૩૦૬	૩૫	૯	૩૧૫
૩૧	૧-	૩૧૦	૩૨	૧૦	૩૨૦	૩૩	૧૦	૩૩૦	૩૪	૧૦	૩૪૦	૩૫	૧	૩૫૦

ચિંતાથી ચતુરાઇ ઘટે, ઘટે રૂપ ગુણ જ્ઞાન;
ચિંતા બડી અભાગણી, ચિંતા ચિતા સમાન.

૩૬	૧	૩૬	૩૭	૧	૩૭	૩૮	૧	૩૮	૩૯	૧	૩૯	૪૦	૧	૪૦
૩૬	૨	૭૨	૩૭	૨	૭૪	૩૮	૨	૭૬	૩૯	૨	૭૮	૪૦	૨	૮૦
૩૬	૩	૧૦૮	૩૭	૩	૧૧૧	૩૮	૩	૧૧૪	૩૯	૩	૧૧૭	૪૦	૩	૧૨૦
૩૬	૪	૧૪૪	૩૭	૪	૧૪૮	૩૮	૪	૧૫૨	૩૯	૪	૧૫૬	૪૦	૪	૧૬૦
૩૬	૫	૧૮૦	૩૭	૫	૧૮૫	૩૮	૫	૧૯૦	૩૯	૫	૧૯૫	૪૦	૫	૨૦૦
૩૬	૬	૨૧૬	૩૭	૬	૨૨૨	૩૮	૬	૨૨૮	૩૯	૬	૨૩૪	૪૦	૬	૨૪૦
૩૬	૭	૨૫૨	૩૭	૭	૨૫૯	૩૮	૭	૨૬૬	૩૯	૭	૨૭૩	૪૦	૭	૨૮૦
૩૬	૮	૨૮૮	૩૭	૮	૨૯૬	૩૮	૮	૩૦૪	૩૯	૮	૩૧૨	૪૦	૮	૩૨૦
૩૬	૯	૩૨૪	૩૭	૯	૩૩૩	૩૮	૯	૩૪૨	૩૯	૯	૩૫૧	૪૦	૯	૩૬૦
૩૬	૧૦	૩૬૦	૩૭	૧૦	૩૭૦	૩૮	૧૦	૩૮૦	૩૯	૧	૩૯૦	૪૦	૧૦	૪૦૦

સર્વને માનથી બોલાવવા, જેથી આપણું માન વધે.

સવારે વહેલા ઉઠી દાતણ કરી નહાવું.

૧ ૦। ૦।	૧૧ ૦। ૨॥।	૨૧ ૦। ૫।	૩૧ ૦। ૭॥।	૪૧ ૦। ૧૦।
૨ ૦। ૦॥	૧૨ ૦। ૩	૨૨ ૦। ૫॥	૩૨ ૦। ૮	૪૨ ૦। ૧૦॥
૩ ૦। ૦॥।	૧૩ ૦। ૩।	૨૩ ૦। ૫॥।	૩૩ ૦। ૮।	૪૩ ૦। ૧૦॥।
૪ ૦। ૧	૧૪ ૦। ૩॥	૨૪ ૦। ૬	૩૪ ૦। ૮॥	૪૪ ૦। ૧૧
૫ ૦। ૧।	૧૫ ૦। ૩॥।	૨૫ ૦। ૬।	૩૫ ૦। ૮॥।	૪૫ ૦। ૧૧।
૬ ૦। ૧॥	૧૬ ૦। ૪	૨૬ ૦। ૬॥	૩૬ ૦। ૯	૪૬ ૦। ૧૧॥
૭ ૦। ૧॥।	૧૭ ૦। ૪।	૨૭ ૦। ૬॥।	૩૭ ૦। ૯।	૪૭ ૦। ૧૧॥।
૮ ૦। ૨	૧૮ ૦। ૪॥	૨૮ ૦। ૭	૩૮ ૦। ૯॥	૪૮ ૦। ૧૨
૯ ૦। ૨।	૧૯ ૦। ૪॥।	૨૯ ૦। ૭।	૩૯ ૦। ૯॥।	૪૯ ૦। ૧૨।
૧૦ ૦। ૨॥	૨૦ ૦। ૫	૩૦ ૦। ૭॥	૪૦ ૦। ૧૦	૫૦ ૦। ૧૨॥

દયા ધર્મકો મુલ હે, પાપ મુલ અભિમાન;
તુલસી દયા ન છાંડીએ, જબ લગ ઘટમેં પ્રાણ.

૫૧૦। ૧૨॥।	૬૧૦। ૧૫।	૭૧૦। ૧૭॥।	૮૧૦। ૨૦।	૯૧૦। ૨૨॥।
૫૨૦। ૧૩	૬૨૦। ૧૫॥	૭૨૦। ૧૮	૮૨૦। ૨૦॥	૯૨૦। ૨૩
૫૩૦। ૧૩।	૬૩૦। ૧૫॥।	૭૩૦। ૧૮।	૮૩૦। ૨૦॥।	૯૩૦। ૨૩।
૫૪૦। ૧૩॥	૬૪૦। ૧૬	૭૪૦। ૧૮॥	૮૪૦। ૨૧	૯૪૦। ૨૩॥
૫૫૦। ૧૩॥।	૬૫૦। ૧૬।	૭૫૦। ૧૮॥।	૮૫૦। ૨૧।	૯૫૦। ૨૩॥।
૫૬૦। ૧૪	૬૬૦। ૧૬॥	૭૬૦। ૧૯	૮૬૦। ૨૧॥	૯૬૦। ૨૪
૫૭૦। ૧૪।	૬૭૦। ૧૬॥।	૭૭૦। ૧૯।	૮૭૦। ૨૧॥।	૯૭૦। ૨૪।
૫૮૦। ૧૪॥	૬૮૦। ૧૭	૭૮૦। ૧૯॥	૮૮૦। ૨૨	૯૮૦। ૨૪॥
૫૯૦। ૧૪॥।	૬૯૦। ૧૭।	૭૯૦। ૧૯॥।	૮૯૦। ૨૨।	૯૯૦। ૨૪॥।
૬૦૦। ૧૫	૭૦૦। ૧૭॥	૮૦૦। ૨૦	૯૦૦। ૨૨॥	૧૦૦। ૨૫

દેવ દરશન કરી, જમી નિશાળે જવું.

આંક.

પોતાનો પાઠ બરાબર કરવો, રઝળવું નહીં.

૧	૦॥	૦॥	૧૧	૦॥	૫॥	૨૧	૦॥	૧૦॥	૩૧	૦॥	૧૫॥	૪૧	૦॥	૨૦॥
૨	૦॥	૧	૧૨	૦॥	૬	૨૨	૦॥	૧૧	૩૨	૦॥	૧૬	૪૨	૦॥	૨૧
૩	૦॥	૧॥	૧૩	૦॥	૬॥	૨૩	૦॥	૧૧॥	૩૩	૦॥	૧૬॥	૪૩	૦॥	૨૧॥
૪	૦॥	૨	૧૪	૦॥	૭	૨૪	૦॥	૧૨	૩૪	૦॥	૧૭	૪૪	૦॥	૨૨
૫	૦॥	૨॥	૧૫	૦॥	૭॥	૨૫	૦॥	૧૨॥	૩૫	૦॥	૧૭॥	૪૫	૦॥	૨૨॥
૬	૦॥	૩	૧૬	૦॥	૮	૨૬	૦॥	૧૩	૩૬	૦॥	૧૮	૪૬	૦॥	૨૩
૭	૦॥	૩॥	૧૭	૦॥	૮॥	૨૭	૦॥	૧૩॥	૩૭	૦॥	૧૮॥	૪૭	૦॥	૨૩॥
૮	૦॥	૪	૧૮	૦॥	૯	૨૮	૦॥	૧૪	૩૮	૦॥	૧૯	૪૮	૦॥	૨૪
૯	૦॥	૪॥	૧૯	૦॥	૯॥	૨૯	૦॥	૧૪॥	૩૯	૦॥	૧૯॥	૪૯	૦॥	૨૪॥
૧૦	૦॥	૫	૨૦	૦॥	૧૦	૩૦	૦॥	૧૫	૪૦	૦॥	૨૦	૫૦	૦॥	૨૫

દયા ધર્મ ને નમ્રતા, પર સ્ત્રી માત સમાન;
એટલું કરતાં હરી ન મળે, તો તુળશીદાસ જમાન.

૫૧	૦॥	૨૫॥	૬૧	૦॥	૩૦॥	૭૧	૦॥	૩૫॥	૮૧	૦॥	૨૦॥	૯૧	૦॥	૪૫॥
૫૨	૦॥	૨૬	૬૨	૦॥	૩૧	૭૨	૦॥	૩૬	૮૨	૦॥	૨૧	૯૨	૦॥	૪૬
૫૩	૦॥	૨૬॥	૬૩	૦॥	૩૧॥	૭૩	૦॥	૩૬॥	૮૩	૦॥	૨૧॥	૯૩	૦॥	૪૬॥
૫૪	૦॥	૨૭	૬૪	૦॥	૩૨	૭૪	૦॥	૩૭	૮૪	૦॥	૨૨	૯૪	૦॥	૪૭
૫૫	૦॥	૨૭॥	૬૫	૦॥	૩૨॥	૭૫	૦॥	૩૭॥	૮૫	૦॥	૨૨॥	૯૫	૦॥	૪૭॥
૫૬	૦॥	૨૮	૬૬	૦॥	૩૩	૭૬	૦॥	૩૮	૮૬	૦॥	૨૩	૯૬	૦॥	૪૮
૫૭	૦॥	૨૮॥	૬૭	૦॥	૩૩॥	૭૭	૦॥	૩૮॥	૮૭	૦॥	૨૩॥	૯૭	૦॥	૪૮॥
૫૮	૦॥	૨૯	૬૮	૦॥	૩૪	૭૮	૦॥	૩૯	૮૮	૦॥	૨૪	૯૮	૦॥	૪૯
૫૯	૦॥	૨૯॥	૬૯	૦॥	૩૪॥	૭૯	૦॥	૩૯॥	૮૯	૦॥	૨૪॥	૯૯	૦॥	૪૯॥
૬૦	૦॥	૩૦	૭૦	૦॥	૩૫	૮૦	૦॥	૪૦	૯૦	૦॥	૨૫	૧૦૦	૦॥	૫૦

સારા છોકરાની સોબત કરવી.

ગણીત.

૦ ૦।। ૦।।। ૧। ૧।। વગેરે અપુર્ણ ક્રની પદાર્થો વડે સમજ!

એક લાડુ, બે જણને સરખે ભાગે આપીએતો દરકને કેટલો આવે એક રૂપાંયો ૪ છોકરાને સરખે ભાગે આપીએતો દરકને કેટલો આવે . મારી પાસે એક રૂપીયો છે તેમાંથી ચાર આના ફીના આપું તો બાકી મારી પાસે શું રહે,

મને એક રૂપીઓ સાહેબે ઇનામનો આપ્યો તેમાંથી રૂપીઆ ૦।। ની મે ટોપી લીધી તો શું મારી પાસે બાકી રહે છે- આજે ૦। રૂપીઆની સાકર લીધી ૦।। રૂપિઆનો ગોળ લીધો અને ૦।।। રૂપીઆનું ધી લીધુ ત્યારે કુલ કેટલા રૂપીઆ આપવા પડશે.

૧૨ છોકરા વચ્ચે રૂપિઓ ત્રણનાં પતાસાં વહેચીએ તો દરેકને કેટલા રૂપીઆના આવે

. ડેપ્યુટી સાહેબે ખુશ થઇને ૧૦ રૂપાંઆના પતાસાં ૨૦ છોકરાને વહેચ્યાં તો દરેકને કેટલા રૂપિઆનાં આવ્યાં હશે.

મહેતાજી સાહેબે ૧। રૂપિયો ગરીબોને વહેચવા માટે કાઢયો તેમાં રૂ. ૦। ના મમરા રૂ ૦। ના ડાળીઆ છોકરાઓને વહેચ્યા અને ૦।। રૂ નું બકરા ઘેટાંને દુધ પાયુ પછી જે બાકી રહયું તે બે જણ પચ્ચે વેહેચી આપ્યું ત્યારે તે દરેકને શું આવ્યું હશે?

મોઢે ગણી શકાય તેવા

સરવાળા બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર.

મારી પાશે ૭૫ કેરીઓ છે તેમાથી ૧૭ મારા ભાઇને ૨૭ મરી બેનનો આપુ, તો બાકીમારી પસે શું રહે?

અમારી નીશાળમાં ૩ હોલ છે દરેક હોલમાં ચાર ચાર વર્ગ બેસેછે દરેક વર્ગમાં ૨૫ છોકરા છે તો બધા થઇ કેટલા છોકરા ભણતા હશે? એક પાજરા પોળમાં ગાયો, ભેંસો, બળદ, પાડાં. બકરાં, ઘેટા વગેરે થઇ ૬૦૦ જાનવરો છે, તેમા ૫૦ ગાયો છે ૩૦ ભેંસો ૪૦ બળદ ૨૫ બકરાં ૨૦ પાડા ૩૦ બકકા છે. તો ઘેટા કેટલાં હશે ?

વઢવાણ શહેરમાં સાબુના ૧૫ કારખાના છે, દરેક કારખાનામાં ૫૪૦ ગોળા થાય છે તો બધા કારખાનામાં થઇ સાબુના કેટલા ગોળા થતા હસે

મારી કલાસમાં ૧૫ છોકરા છે દરેકને પાંચ પાંચ લાડવા આપ તાં ૩ લાડવા વધે છે તો લાડવા કેટલા ?

૩૪ નારંગી ૫ જણાને સરખી રીતે વેંચીએ તો કેટલી વધે.

એક કોઠારમાં ૧૫ મણ બાજરી ૩૭ મણ ઘઉં ૧૫ મણ ચોખ ૧૯ મણ મગ એ બધુ થઇ કેટલું અનાજ હસે.

એક ગામમાં ૧૭ બામણ છે બામણથી ચાર ઘણાં વાણિઆ છે, વાણીઆથી ૫ ગણા મુસલમાન છે, મુસલમાનથી ૧૦ ગણી બીજી જાતના માણસો છે, તો તે ગામની વસ્તી કેટલી ?

એક નિશાળમાં ૧૬ છોકરા છે અને બાર છોડીઓ ભણે છે છોકરાની ફી ૪ આના છે અને છોડીઓની ફી ૨ આના છે તો કુલ કટલી ફી ઊપજે ?

ભુગોળ વિધા.

ચાલો છોકરાઓ ! આજે ગામમાં ફરવા જઇએ, ફરતાં શહેરમાં જે જુઓ તે યાદ રાખજો.

જુએ આ. ગ? આપણા માંગ કેટલાં બધાં ઘર છે અહો

સાહેબ મારી શેરીમાં તો આશરે ત્રણશે જેટલાં ઘર છે ગામમાં એવી શેરાઓ ઘણી છે. જુઓ આ મકાનો આપણા ગામમાં છે જુઓ આ બંગલો કેવો સારો છે ! ઊંચાં શીખરવાળા દહેરાં કેવાં છે ! આ મોટા રસ્તા ઊપર અપણે ચાલ્યા જઇએ છીએ તેની બન્ને બાજુઓ આશું છે ! એતો પાંણી જવાની ગટર છે, સાહેબ જરા હળવે હળવે ચાલોને. મારે આ બજાર જોવી છે. અરે એ બજારમાં તે શું જોવાનું હતું! આગળ તો ચાલો આ મોટી બજાર આવી તે જુઓ. સહેબ આ ઠણણ ઠણણ અવાજ શેના સંભળાય છે! એતો બજારમાં કંસારા . સોની. લુહાર વગેરે પોતાના ઘાટો ઘડે છે તેનાથી સંભળાય છે. ભાઇ જુઓ આ બજાર આવી. અહો ! કાપડિયા. સોની લુહાર દરજી, મોચી, ઘાચી, મણીયાર, કુભાર, સ્લાટ વિગેરે પોતાનો માલ કેવા વેચવાને બેઠા છે. માલ વેચી વળી પાછે બીજો માલ મંગાવશે જોયું વેપાર કેવો ઝપાટાબંધ ચાલે છે ! આવો વેપાર ભાવનગર. અમદાવાદ રાજકોટ પુના મુંબાઇમં સૌથી વધારે વેપાર ચાલે છે રૂ વગેરેનાં મોટાં કારખાનાં પણ હોય છે ને ઘણો ધંધો ચાલવાથી લોકો પણ ઘણાં ભેગાં થાય છે. માટે વસ્તી પણ ત્યાં ઘણી છે. એનાથી થોડાં નાના નાના શહેરો જેવાંકે ધ્રાંગધ્રા. લીંબડી વઢવાણ. પાલીતાણા વિગેરેમાં જોવામાં આવે છે. શહેરોથી નાનાં હોય તે ગામડાં કહેવાય ત્યાં બધી જાતનો માલ મળી શકે નહી. તેથી પડખેના શહેરોમાંથી જે માલ જોઇએ તે આવી લઇ જાય. શહેરે. વાળા મોટા શહેરમાંથી જથા બંધ માલ મંગાવે છે. જુઓ આ અગાઊના રાજાઓએ પોતાના બચાવ માટે કરેલા કિલ્લા રહ્યા, આ તો ખંડેર કહેવાય આ મોટી ખણુતો જુઓ એમાં કેટલું બધું અનાજ ભરેલું છે દુકાળના વખતમાં એમાંથી. અંનાંજ પુરૂ

પાડવામાં આવતું. જુઓ આ પાણાની ખાણુ તેમાંથી પાણા કાઢી ઘર બાંધવાના કામમાં આવે છે,

જુઓ તમે શહેરમાં રસ્તા શેરીઓ બંગલા, કિલ્લા, દહેરાં, ઘર ખાણો વગેરે જોયું વળી બજારમાં લોકો જુદી જુદી જાતની કારીગરી કરે છે તે પણ જોયું ચાલો હવે બહાર જઇએ ને ત્યાં જોઇએ પહેલાં આ બાગમાં ચાલો જઇને બેસીએ; મને બહુ થાક લાગ્યો છે માટે વીશામો લઇએ ઓહો આ આંબો; રાયેણ, નાળીએરી, ખજુર, અંજીર, ચારોળી, બદામ, પસતાં, અખોડ. દ્રાક્ષ, કાજુ, જાયફળ, લવીંગ, વિગેરેનાં ઝાડ જુઓ ઓહો આ ગુલાબ મોગરો, ચંબેલી ચંપા વીગેરેમાંથી કેવી સુગંધી આવે છે, જુઓ આ ખાડી તેમાં કેટલું બધું પાણી ભર્યું છે. ? આટલુ બધુ પાણી કયાં હશે. ! સમુદ્રમાં જુઓ આ સમુદ્રમાં વહાણો. હોડીઓ આગબોટો વીગેરે ચાલે છે, ને તેમાં હજારો માણસો બેઠા છે, તેમાં વળી પરદેશથી માલ પણ ભરેલો છે એક બીજા દેશમાંથી માલ લઇ જવો લાવવો હોય તો તેમાં ભરે છે, દરીયાનું પાણી ચાખી જુઓ કેવું લાગે છે,! ખારૂ લાગે છે ત્યારે મીઠુ કયાં હશે ? નદી, તળાવ, કુવા, વિગેરેમાં હોય છે. એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જવું, હોય ને વચમાં દરીઓ હોય તો વહાણ, આગબોટ વીગેરેમાં બેસવું પડે પણ વચમાં જમીન હોય તો કેમ કરો ? કાંતો ચલીને જઇએ ને કાંતો રેલવે ગાડીમાં બેસીને જઇએ, તમે રેલવે જોઇ છે ? હા, હું અમદાવાદ ગયો ત્યારે એમાં બેસીને ગયો હતો તે જમીન ઉપર મોટા મોટા લોઢાના પાટા જડેલા છે, તે ઉપર ચાલતી હતી. પણ જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાંથી ગાડામાં માલ મંગાવે છે, સાહેબ હું જે ગાડીમાં બેઠો હતો કાંણે ઠેકાણે ઉભી રહે ને નવા માણસો બેસા જતા, જેને જે

ગામ જવું હોય તે ઉતરી જતાં. બરાબર એને સ્ટેશન કહેછે તે-વીજ રીતે વહાણ જે ઠેકાણે ઉભુ રહી માણસો લે તથા માલની ચડ ઉતરી થાય તેવા શહેર ને બંદર કહે છે, તેવા બંદર ધોઘા, પોરબંદર, દીવ, મહુવા, મુંબાઇ, ભાવનગર, વિગેરે છે ત્યારે તમને હવે ખાત્રી થઇ હસે કે દરીયાનું પાણી ખારૂ હોય દરિયા કાંઠે ગામ હોય તેને બંદર કહેને જયાં ઘણો વેપાર ચાલતો હોય તથા મોટા કારખાના હોય તેને શહેર કહે છે. એ શિવાય રસ્તા, મકાને, ખંડેરો, ખાણો ઝાડ ખાડીઓ વીગેરે જાણ્યું જુઓ આમાં કેટલું બધું પાણી છે ને આ પથરથી બાંધેલું છે તે શું છે ? સરોવર, આવું સરોવર વીરમગામમાં છે તેનું નામ મુનસર. આવા સરોવરમાં નાની નાની હોડીઓ ચલાવે છે, પણ તેમાં વહાંણ ચાલી શકતા નથી. સરોવરથી જે નાનુ હોય તેને તળાવ કહે છે.

તળાવમાં બારે માસ પાણી રહેતું નથી. જુઓ આ તળાવ પાસે મોટા ટેકરા છે છેટા પેલા નાના ટેકરા જુઓ. એવા ઉંચા ટેકરા ને ડુંગરા કહે છે આ ચોટીલા નો ડુંગર રહયો ઘણોજ ઉંચો ટેકરો તેને પરવત કહે છે અમે આબુ ગીરનાર, સેતરંજો વીગેરે પર્વત જોયા હશે, ત્યાં મોટા ધનવાન લોકોએ દેહેરાં બંધાવેલાં છે. પર્વતના સઉથી ઉચા ભાગને શિખર કહે છે, તે શિખર કેવા આકારનું હોય શંકુ આકારનું જે દેશમાં પર્વત હોય ત્યાંના લોકોને એથી ઘણેજ ફાયદો થાય છે. તેમાં ઘણી જાતની ધાતુઓ* તથા હીરા, માણેક વિગેરે નીકળે છે, પર્વતમાંથી નદીઓ નીકળે છે, જુઓ આ આવી. તે પર્વત જેવા ઉચા ભાગમાંથી નીકળી કેવી દડદડ વહી જાય છે. કેટલીક નદીઓ એવી મોટી હોય છે કે તેમાં બારે માસ પાણી રહે આવી નદીઓ ત્રિશ્વા મિત્રી, નર્મદા સીંધુ; સાબરમતી, તાપી, વિગેરે

છે તેમાં મોટાં વહાણો ચાલી શકે છે, પણ જે નાની નદીઓ હોય તેમાં બારે માસ પાણી રહેતું નથી, જેમ પર્વતથી માણસને ફાયદો થાય છે, તેમ નદીથી પણ ફાયદો થાય છે જુઓ પાણીથી ભરેલો મોટો ખાડો તેને ધરો કહે છે, જુઓ આ પાણી નાના નાના વોકળા તેમાંથી પાણી નદીમાં જાય છે. આ નાળાં કહેવાય તેમાંથી મરડીઆ કાંકરા નીકળે તે તેનો પછી ચુનો બનાવે છે. નદીમાં પાણી સુકાઇ જાય છે, ત્યારે વીરડા ગાળી પાણી બૈરાંઓ ભરે છે, કેટલીક નદીઓમાં રેતી કેટલીકમાં કાળા, રાતા વગેરે રંગનાં કાંકરા તથા પથરાં હોય છે, આ નદીનો કાંઠો છે. તે બે કાંઠાની વચે નદીની પહોળાઇ ગણાય છે જુઓ આ પટેલ કોસ વતી કુવમાંથી પાણી કાઢે છે, તે ધોરીયામાંથી વહી જાય છે, આહા આ વાડીની જમીન કાળી ને પોચી છે.

જ્યારે વરસાદની તાણ હોય ત્યારે આમ પાણી વાડીઓમાં પુરૂ પાડે છે જુઓ આ વાડી કરતાં મોટું કાંઇ રહ્યું તે શું છે ખેતર તેમાં વરસાદના પાણીથી અનાજ પાકે, તેની જમીન કાળી રતાસ પડતી ને ભુરી છે અત્યારે આપણે વગડામાં રહી શું શું જોયું ઝાડો, વાડીઓને, ખેતરો, જોયા.

આ મારા હાથમાં દડો છે, તેનો આકાર કેવો છે ? ગોળ તમે તમારી ચારે બાજુએ નજર કરો તો પૃથ્વી કેવી દેખાય છે ?

ચારે તરફ જાણે આર્ભા મળી ગયેલી હોય તેવી ગોળ દેખાય છે. ત્યારે આ પૃથ્વી ગોળ છે, તેના ઉપર માણસો પશુ. પક્ષી, તથ મોટાં ગામ, નદી, ખેતર, જંગલ, સમુદ્ર, પર્વત, તળાવ, સરોવર, વગે આવેલાં છે, હવે ચાલો ગામમાં પેશી જઇએ, સુર્ય આથમે છે. જુઓ આ દિશા માં સુર્ય આથમે છે.

દિશાઓની ઓળખાણ.

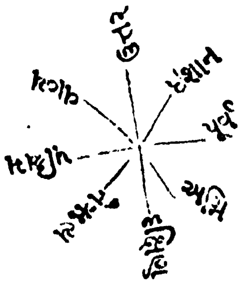
સવારના વખતે શિક્ષકે છોકરાઓને નિશાળમાંથી બહાર તેડી જઇ પુછવું કે સુરજ કઇ દિશા તરફ ઉગ્યો છે ? સાહેબ આ તરફ ઉગ્યો છે એ દિશામાં સુરજ ઉગે છે માટે તેને **ઉગમણી** અથવા **પુર્વ** દિશા કહે છે. પછી સાંજે આથમતો સુરજ દેખાડી કહેવું કે આ તરફની દિશામાં **આથમણી** દિશા અથવા પશ્ચિમ દિશા કહે છે પછી નીશાળની ઓરડાની દિશાઓ પછી કહેવું કે નિશાળની પૂર્વ તરફ કોનું મકાન આવેલું છે? પશ્ચિમ તરફ કોનું મકાન આવેલું છે? વગેરે પુછી મહાવરો કરાવવો. હવે છોકરાઓ તમે પુર્વ દિશા ભણી મોં કરી ઉભા રહો તમારા ડાબા હાથ ભણીની દિશાને **ઉત્તર** દિશા કહે છે અને જમણા હાથ ભણીની દિશાને **દક્ષિણ** દિશા કહે છે, નિશાળની ઉત્તરે કોનાં મકાન આવેલાં તે કહો ?

દિશાઓ બતાવવા માટે એક ચક્ર દોરો ને તેમાં દિશાઓનાં નામ લખો; જમણો હાથ પૂર્વ ભણી રાખી ઉભા રહો તો તમારાં મોં સામે ઉત્તર અને પીઠ (પછવાડે) દક્ષિણ દિશા આવશે હવે તમારી સ્લેટ ભોંય ઉપર મુકી દિશાઓનાં નામ લખો.

ખુણાઓ.

છોકરાઓ તમારી સ્લેટને ઉપર દિશાઓનાં નામ લખો કહો ! તમારી સ્લેટને કેટલાક ખુણા છે ! ચાર, એ ચાર ખુણા કઇ કઇ દિશા વચ્ચે આવેલા છે ? તે તમે જોઇને કહો ઉત્તરે અને પુર્વ દિશા વચ્ચેનો **ઇશાન** ખુણો પુર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનો **અગ્નિ** ખુણો દક્ષિણ અને પશ્ચિમ વચ્ચેનો **નૈરૂત્ય** ખુણો. પશ્ચિમ અને **ઉત્તર** વચ્ચેનો **વાયવ્ય** ખુણો.

નકશાનિ દિશાઓ.

નકશા ભણી મોં કરી ઉભા રહીએ તો મથાળે ઉત્તર દિશા નીચે દક્ષિણ દિશા જમણા હાથ તરફ પૂર્વ દિશા અને ડાબા હાથ તરફ પશ્ચિમ દિશા કહે છે.

દિશા તથા ખુણા વિષે દોહરો

સુરજ ઉગે છે પુર્વમાં આંથમતો પશ્ચિમ;
પુર્વે ભણી મોં રાખતાં જમણી ગમ દક્ષિણ.
ડાબી ગમ ઉત્તર દિશા મળી દિશા થઇ ચાર
એ ચાર દિશા તણો મનમાં કરો વિચાર.
ઉત્તર પુર્વ વચ્ચે જુઓ ઇશાન ખુણો ધાર;
દક્ષિણ પુર્વ તણી વચે, અગ્નિ ખુણ નિરધાર.
દક્ષિણ પશ્ચિમ મધ્યમાં નૈઋત્ય ખુણો જાણે;
ઉત્તર પશ્ચિમનો હવે વાવ્ય મનમાં આણ.

ધોરણ ૨ બીજાના પદાર્થ પાઠના સમજુતી

પાઠ ૧ લો સવાર ને સાંઝ.

દિશાઓ—સુર્ય ઉગે તે ઉગમણી કે પુર્વ દિશાને આથમે તે પશ્ચિમ કે આથમણી દિશા કહેવાય. પૂર્વ તરફ મોં કરી ઉભા રહેતાં ડાબા હાથ તરફ ઉત્તર ને જમણા હાથ તરફ દક્ષિણ દિશા આવે છે:

સવારનો દેખાવ—સૂર્ય પૂર્વ દિશા તરફ ઉગતો હોવાથી તે તરફ આકાશ સોનેરી લાલ રંગના જેવું થઇ જાય છે. વાદળાની કોરો પણ પીળી દેખાય છે. ને ઠંડો પવન ધીમે ધીમે વાય છે. તથા નાનાં નાનાં પક્ષીઓ ઝાડપર બેસી કલોલ કરી મુકે છે (૨) થોડી વારે સૂર્યનો ગોળો ચળકાટ કરતો ઉંચો ચઢતો જણાય છે ને તેનો તડકો પૃથ્વી ઉપર બધે ફરી વળે છે. પછી જેમ જેમ વખત જતો જાય છે તેમ તેમ એ તડકો વધારે તપતો જાય છે.

સવારમાં જોવામાં આવતાં કામ કાજ—માણસો વહેલા ઉઠી કોઇ ગામ પરગામ જાય છે. કોઇ નાહી ધોઇ તૈયાર થાય છે. કોઇ ઇશ્વરનું ભજન કરે છે. એમ સૌ પોત પોતાનાં કામમાં મચ્યાં રહે છે. નાનાં નાનાં છોકરાઓ નિશાળમાં ભણવા જાય છે. બૈરાંઓ ઉઠી ઘરનાં કામ કાજ કરવા માંડે છે. ગાયો, ભેંસો ચારો ચરવા વગડામાં જાય છે. પક્ષીઓ પોતાનાં બચ્ચાં માટે ચણ શોધવા ફરે છે. ને ચોર વગેરે પાપી લોકો નીસાસા નાખતાં તથા બીકથી ધ્રુજતા પોતાને ઠેકાણે સંતાઇ રહે છે. એમ સૌ માણસો પોત પોતાના કામ કરવા માંડે છે.

બપોરે—ત્યાર પછી જેમ જેમ વખત જતો જાય છે. તેમ

તેમ માણસો તેને જુદા જુદા નામ આપી ઓળખાવે છે. સુર્ય ઉગ્યા પછીના થોડા વખતને શીરામણી વેળા કહે છે. સૂર્ય જ્યારે માથા ઉપર આવે ત્યારે મધ્યાન અથવા ખરાબપોર કહે છે. ત્યાર પછી સૂર્ય નમે છે ને તડકો ઘટવા માંડે છે તેને ત્રીજો પહોર કહે છે ને સૂર્ય પશ્ચિમ તરફ આથમે છે તેને સાંઝ કહે છે.

સાંજનો દેખાવ—સાંજે સૂર્ય આથમ્યા પછી આકાશ રાતું દેખાય છે. કાગડા વગેરે પક્ષીઓ માળા તરફ જાય છે ઢોર ખેતરમાંથી પાછાં વળે છે એમ તમામ પ્રાણીઓ પોતાને ઠેકાણે આવી રહે છે. પછી જેમ જેમ વખત જતો જાય છે તેમ તેમ અંધારૂં પડતું જાય છે ને પછી એટલું બધું અંધારૂં પડે છે કે દીવાબત્તી કરવી પડે છે. ત્યાર પછી માણસો ખાઇપીને નિરાંતે ઉંઘી જઇ સવારમાં પાછા વહેલા ઉઠે છે.

પાઠ ૨ જો હવા ને પવન

પવન—ઝાડનાં પાંદડાં હાલે છે દેવળ ઉપર લુગડાની ધજા ફરકે છે આપણાં લુગડાં ઉડે છે વગેરે કામો કોણ કરતું હશે કારણ કે કોઇ પણ કામ એની મેળે બનતું નથી તેને કરનાર કોઇ પણ હોવું જોઇએ તો જણાય છે કે પવન છે,

હવા—માણસો બગીચામાં હવા ખાવા જાય છે. ઉનાળામાં કોઇ તો પોતાને ઘેર અગાશીમાં બેસી હવા ખાય છે, ત્યાં ધીરે ધીરે ને ઠંડી હવા તેમને લાગે છે, તેથી મન બહુ ખુશ થાય છે ને ઇશ્વરનો આભાર માને છે.

હવા ક્યાં છે—આપણી આસપાસ તમામ ખાલી જગ્યામાં હવા છે કોઇ ઓરડામાં જઇ તમે પંખો હલાવો તો તે તમારા શરીરને લાગશે તેથી એમ જણાય છે કે ત્યાં પણ છે. તે બધા પ્રાણીને ઉપયોગી છે. તેથી તમામ ઠેકાણે વગર પૈસે મળી શકે છે તે જો કોઇ ઠેકાણે ન મળે તો માણસ મુંઝાઇ જાય છે ને ઘણો વખત ન મળે તો અતિશે મુઝવણીની સાથે મોત નીપજે છે.

રંગ તથા આકાર વગરની છે—કોઇ વસ્તુ રાતી કોઇ કાળી કોઇ પીળી હોય છે પણ હવાને એવો કોઇ પણ જાતનો રંગ નથી માટે તે રંગ વગરની છે વળી તેનો કોઇ પણ જાતનો આકાર નથી તેથી તે આકાર વગરની છે

પારદર્શક—આંખ આડા કાચ રાખી સામેની વસ્તુ જોઇએ તો જોઇ શકાય છે પણ લોઢાનું પતરું રાખી જોઇએ તો વસ્તુ દેખાતી નથી વળી વાડકીમાં પૈસો મુકી તે ઉપર પાણી રેડીએ તો પૈસો પાણીમાં સોંસરો દેખાય છે તેવીજ રીતે આપણે એક બીજા પદાર્થોને જોઇ શકીએ છીએ તો તે પારદર્શક કહેવાય તેમજ પદાર્થો તથા આપણી વચ્ચે હવા છે ને તે પદાર્થ હવામાંથી સોંસરો દેખાણો માટે જેમાંથી શોંસરું દેખાય તે પારદર્શક કહેવાય.

હવાને પવનમાં ફેર- એ બન્ને એકજ વસ્તુ છે. પણ જ્યારે ધીમે ધીમે વાય ને માણસને આનંદ આપે ત્યારે તે હવા કહેવાય ને વધારે હાલે ચાલે ને ખુબ જોરથી વાય ત્યારે તેને પવન, વાયરો, વંટોળીઓ, વાય ઝોડુ વગેરે કહે છે.

હવાનું કામ—હવા એ પ્રાણી માત્રનું જીવન છે. આપણે કોઇ ઓરડામાં બેઠા હોઇએ તો તે આપણા શ્વાસમાં આવી આપણને મુંઝવણ થવા દેતી નથી. ને તે ધજા, લુગડાં, કાગળ વગેરે ઉડાડે

ઉડાડી શકતી નથી.

પવનનું કામ—પવનથી સારા કામો થાય છે તેમ નુકસાન વાળાં પણ કામો થાય છે. (૧)પવનથી પાણીની પવન ચકી આટાની નાની ચકી વગેરે ચાલે છે ખુબ પવન થવાથી જમીનપરનો કચરો દુર લઇ જાય છે તેથી દુર્ગંધ જતી રહે છે. ફુલ વગેરેમાંથી સારી વાસ લાવે છે. સમુદ્ર ઉપરથી વાદળાં ઘસડી લાવી વરસાદરૂપે વરસાવે છે. તેથી પીવાને પાણી તથા ખાવાને ધાન્ય મળે છે. (૨) ઘણો પવન મોટા ઝાડો પાડી દે છે. નબળી ઇમારતોને તોડી પાડે છે. દરિઆમાં મોટા વહાણોને ઉંધા કરી નાંખે છે. રેતીને એટલી બધી ઉડાડે છે કે જતા આવતા માણસો કોઇ કોઇ વખત તેમાં દટાઇ જાય છે, તોપણ એ બેઉનો જ્યારે ઘટાડો થઇ જાય છે, ત્યારે આપણને બહુ અકળામણ થાય છે.

પવન મળવાની યુક્તિ—ખુબ દોડવાથી પણ પવન મેળવી શકાય ઘોડા ઉપર બેસી ઘોડાને દોડાવવાથી પણ મેળવી શકાય હીંચકા ઉપર બેસવાથી પણ પવન મેળવી શકાય છે.

પાઠ ૩ જો ચાક.

છોકરાઓ તમે ચાક ઘણી વાર જોયેલો છે નીશાળમાં કાળા પાટીઆ ઉપર અક્ષર કાઢવાના કામમમાં વપરાય છે તે રંગે ધોળો છે.

ભારે છે—ચાકને પાણીના પ્યાલામાં નાંખતાં તે તળીએ ડુબી જાય છે, તેથી તે ભારે કહેવાય પણ જો પાણી ઉપર તરે તો હલકો કહેવાય લોઢું પાણો વગેરે ચીજો ભારે કહેવાય છે.

નક્કર છે—તેની અંદર પોલાણ નથી પણ બધે નકાર છે, માટે તે નક્કર કહેવાય છે પાણો, પેન પાટી લોઢું એ નક્કર છે.

અપારદર્શક—ચાક તળે પૈસો મુકી ઉપરથી જોઈશું તો ચાકમાંથી પૈસો દેખાડશે નહિ માટે જેમાં સોંસરૂ ન દેખાય તે અપારદર્શક કહેવાય

શોષક—પાણીમાં નાંખવાથી તે પાણીને ચુસી લે છે માટે તે શોષક કહેવાય.

ઓગળતો કે પીંગળતો નથી—ચાકના કકડાને તથા મીઠાના ગાંગડાને પાણીમાં નાંખીએ તો મીઠું ઓગળે છે પણ ચાક નથી ઓગળતો વળી ચાકના કકડાને તથા સીસાને ચુલામાં નાંખીએ તો સીસું પીગળી તેનો રસ થઈ જાય છે પણ ચાક પીગળતો નથી કારણ કે તેનો દેવતામાં રસ થતો નથી.

ચુનો બનાવે છે—ચાકને દેવતામાં તપાવી પછી બહાર કાઢી પાણી રેડે છે ત્યારે તેનો ચુનો બને છે તેમાં રેતી વગેરે ભેળવી ગુંદે છે ત્યારે ઘણો સરસ ચુનો એટલે કોલ બને છે.

ઉત્પતિ—ચાક કેટલાક દેશની ખાણોમાંથી નીકળે છે. જમીનમાં ઘણે ઉંડે સુધી ખોદતા તે નીકળે છે તેના પર ચીકણી માટી. ધુળ વગેરે જોવામાં આવે છે તેથી એમ જણાય છે કે સમુદ્રના પાણીમાંથી બનેલો છે વળી ચાકનો ગાંગડો એક જાતના કાચમાંથી જોતાં તે ઉપર ઝીણા કાણા માલુમ પડે છે તેથી તેને જીવડાઓએ બનાવ્યો હોય એમ જણાય છે તે સૌથી વધારે યુરોપખંડમાંથી નીકળે છે

ઉપયોગ—ચાક કાળાં પાટીઆ ઉપર તથા સ્લેટમાં લખવાના કામમાં આવે છે, લખતી વખતે તેનાં જુદાં જુદાં કણો ઘસાવવાથી તે ચોંટી અક્ષર ઉઘડે છે તેનું પાણી કરી ઘર ધોળવાના કામમાં લે છે. તેનો ભુકો કાચના વાસણ માંજવાના કામમાં આવે છે કોઈ લોકો ખાતર તરીકે ખેતરમાં નાખે છે.

પાઠ ૪ થો ત્રાંબુ ને ત્રાંબાનાં વાસણ.

પાઇ, પૈસો, ઢબુ, વાસણો વીગેરે ત્રાંબાનાં બનાવે છે.

રંગ—ત્રાંબાનો રંગ ફીક્કો લાલ છે.

ટીપી શકાય છે—ત્રાંબાનાં પતરાં હથોડા વતી ટીપીએ તો તે ટીપાય છે. જેમ જેમ ટીપતાં જાય છે, તેમ તે લાંબુ તથા પાતળુ થતું જાય છે.

રણકો કે અવાજ થાય છે—ત્રાંબાના પતરા ઉપર હથોડાના ઘા કરીએ અથવા પૈસાને પથ્થર ઉપર ખખડાવીએ તો અવાજ થાય છે

ચળકાટ—ત્રાંબાને માંજવાથી ચળકાટ મારે છે. પૈસાને ઘસવાથી બહુ ઉજળો થાય છે.

ભારે છે—પાણીના પ્યાલામા લાકડું ને ત્રાંબુ નાંખીએ તો ત્રાંબુ ડુબી જશે. તે લાકડું તરશે માટે ત્રાંબુ ભારે છે વળી એક પ્યાલો ભરી પાણી તોળો ને તેજ પ્યાલામાં ત્રાંબાનો રસ ભરી તોળો તો પાણી કરતાં રસ નવગણો ભારે થશે.

ચીકણુ છે—એના તાર તથા પતરાં કરીએ છીએ ત્યારે તે તુટી કે ભાંગી જતાં નથી માટે તે ચીકણું છે.

કાટ—ત્રાંબાના વાસણમાં કાંઇક ખાટી ચીજ ઘણો વખત રાખી મુકવામાં આવે તો તેમાં લીલો કાટ બાઝે છે તે કાટને જંગાલ કહે છે તે ખાવાથી, વખતે ઉલટી થાય છે વખતે મરણ પણ નીપજે છે માટે ત્રાંબાનાં વાસણોને કલાઇ દેવડાવવી.

ઉત્પત્તિ—ત્રાંબુ ભોંયમાંથી નીકળે છે ને તે ઘણુ કરીને ગંધક ભરેલું મળી આવે છે; તેને બહાર કાઢયા પછી ગાળી પાટલા પાડે છે ને પછી જે ઉપયોગમાં લેવું હોય તેમાં લે છે.

ઉપયોગ—ત્રાંબાના તાર થઇ શકે છે. તથા લોટા લોટીઓ, તાસ, ત્રાંબાકુંડીઓ, ચાળણી માટલી, ઘડા વગેરે ઘણાં વાસણો ત્રાંબાનાં બનાવે છે તે ધંધો કરનારને કંસારા કહે છે વળી ત્રાંબામાંથી દોકડા, પૈસા, પાઇ, અધેલા વગેરે સીકાઓ બનાવે છે. હાલમાં મુંબાઇ વગેરે ઠેકાણે સીકા પાડવાનું કારખાનું કહે છે તેને ટંકશાળ કહે છે તે સીકા સરકાર પાડે છે. બીજા માણસો જો એવા ધંધા કરે તો તેને બહુ ભારે સજા કરે છે.

મેળવણી—ત્રાંબાંમાં કલઇ મેળવી માણસો કાંસુ બનાવે છે.

પાઠ ૫ મો પીતળ ને પીતળનાં વાસણો.

ઉત્પત્તિ—ત્રાંબુ જેમ ખાંણમાંથી નીકળે છે તેમ પીત્તળ ખાંણમાંથી નીકળતું નથી પણ ત્રાંબાને જસત ભેગા મેળવી ગાળે છે તેથી આવું પીતળ થઇ જાય છે માટે પીત્તળ એ મીશ્ર ધાતુ કહેવાય છે.

રંગ—પિત્તળનો રંગ પીળાશ પડતો છે પણ ખરેખરો પીળો નથી માટે એનો રંગ ઝાંખો પીળો કહેવાય છે.

ચળકાટ—ત્રાંબા કરતાં એના ઉપર સારો ચળકાટ આવી શકે છે ને તે ઘણી મુદત સુધી રહે છે, વળી તે ત્રાંબા કરતાં ઓછું ઘસાય છે. કારણ કે ત્રાંબાથી કઠણ છે.

કાટ—એમાં કાંઇ ખાટી જણસ રાખી મુકી હોય તો કાટ ચડી જાય છે તે લીલો હોય છે તે ખાવામાં આવે તો ઉલટી કરાવે છે માટે તેવાં વાસણોને કલઇ દેવરાવ્યા પછી વાપરવાં.

પિત્તળના વાસણો—તપેલાં; વાડકા થાળીઓ ત્રાંબડીઓ વગેરે ઘણાં વાસણો પિત્તળનાં બને છે તે બનાવનારને કંસારા કહે છે. તે ઘડવાનું કામ બહુ અઘરૂં હોવાથી તેઓને કસરત બહુ

મળે છે માટે તેમનાં શરીર બળવાન હોય છે. મોરબી સીહોર વગેરે ઠેકાણે ત્રાંબા પિત્તળનાં વાસણ ઘણાં સારાં બને છે. ત્રાંબા કરતાં પિત્તળ સસ્તુ મળે છે.

ઉપયોગ—પિત્તળનાં વાસણ, પતરાં, તાર, ટાંકણીઓ, કડાં, સાંકળ, મળાગરાં વગેરે ઘણો સામાન બનાવે છે.

પાઠ ૬ ઠો જુદી જુદી જાતના ઘાસ.

ઘાસ ઘણી જુદી જુદી જાતના થાય છે. તેમાં કેટલાક વાવ્યા વીના ઉગે છે કારણ કે તેમનાં મુળ ભોંયમાં ઘણાં ઉંડા પથરાએલ હોય છે. જેથી વરસાદના પાણીથી તુરત ઉગી નીકળે છે અને કેટલા વાવવાની જરૂર પડે છે.

આળખાણ—ડાભની પોહોળી પાંદડી થાય છે, અને તે જ્યાં સુધી નાના હોય છે એટલે કુણા હોય છે ત્યાં સુધી ઢોરના ખાવામાં આવે છે. જ્યારે પાકે છે ત્યારે તેની દોરી વણી ખેડુ લોકો ખાટલા ભરે છે.

ઝીંઝવો તેની લાંબી સળીઓ થાય છે, તે ઢોરોને વધારે મીઠા લાગે છે. તે સુકાય ત્યારે તેના પુળા કરે છે. બોથ તે તળાવ કે નદીના કાંઠે થાય છે, તે તેલ તથા અત્તર બનાવવાના કામમાં આવે છે. ધરો તેના વેલા જેવા લાંબા તાર જમીન ઉપર ફેલાય છે.

સરકાટ—તે પાણીમાં થાય છે. તે ફકત સુકાય ત્યારે તેની સળીઓના સુપડાં ટોપલીઓ વગેરે થાય છે.

વાવવાથી ઉગે તેવા—જારના, બાજરાના, તથા ડાંગર, ઘઉં, એ બધાનું ઘાસ વાવવાથી ઉગે છે.

ઉપયોગ—પશુઓના ખોરાક માટે જરૂરનું છે.

પાઠ ૭ મો શેરડી.

શેરડીના સાંઠા ચાર ચાર પાંચ પાંચ હાથ લાંબા થાય છે. તે રાતી ને ધોળી એમ બે જાતની શેરડી આવે છે.

શેરડી વાવવા માટેની જમીન—જ્યાં શેરડી વાવવી હોય તેને ખુબ હળી અને ખાતર નાખી તથા ઘણું પાણી પાઇને પોચું કરે છે વરસાદ પડે તો સારૂં; નહીતો કુવાના પાણીથી પણ તે જમીન પોચી કરવી પડે છે.

શી રીતે રોપે—પાણી પાઇને તઇયાર કરેલા ખેતરમાં બે કા તળીઓ વચ્ચેની ગાંઠની આસપાસનો બબે આંગળનો ભાગ રાખી તે માદળીઆં થોડે થોડે અંતરે રોપે છે ગાંઠ ઉપર છોલા જેવું હોય છે તેને આંખ કહે છે કોઇતો આંખ ઉપર રહે તેમ માદળીઉ મુકી ઉપર માટી વાળી દાબી દેછે ને પછી ત્રણ ત્રણ ચાર દહાડે પાણી પાવાની સંભાળ રાખવી પડે છે. તથા તેના આંતરે જોઇએ કેટલુંક શાક પણ વાવે છે. શેરડી ઘણું કરીને દશ અગીયાર મહીને પાકીને તૈયાર થાય છે.

વાવ્યા પછી સંભાળ રાખવા જરૂર—શેરડી વાવ્યા પછી તેને ત્રણ ચાર દહાડે પાણી પાવું જોઇએ. તથા શિયાળ ભુંડ, વગેરે જનાવરો નુકસાન નકરે માટે પણ મહેનત લેવી જોઇએ. કોઇ તો શેર ડીના ફરતી એરંડીની વાડ કરી દે છે. તેથી તેને બહુ હરેકત થતીનથી.

શેરડાનો રસ—શેરડી પાકીને તૈયાર થાય ત્યાર પછી તેના પુછડાં તથા મુળીઆં કાપી નાંખી તેને શેરડીના ત્રણ ચાર કડકા કરી કેલુમાં નાંખે ત્યારે તેમાંથી કુચોને રસ જુદાં પડે છે.

ઉપયોગ—શેરડી ખાવાના કામમાં આવે છે. તથા તેના રસને લોઢાના તાવડામાં ભરી ઉકાળે છે ને મેસ, કસ્તર વગેરે જે આવશું

જાય તે કાઢતાં જાય છે છેવટે ઘણું પાણી બળી જાય ત્યારે તે ખદખદતા રસને કુંડામાં કે માટલામાં ભરી ઠારે છે તેથી તેને ગોળ થાય છે તે જે દેશની નીપજનો થાય છે તે ઉપરથી તેનું નામ પડે છે જેમકે કાઠીયાવાડી, સજાપરી, કોલાપુરી, પુના વગેરે નામથી ઓળખાય છે.

પાઠ ૮ મો. રોટલી ને ભાત.

ઘઉં, બાજરો, જાર, મગ, મઠ, ચોખા એ બધા અનાજ કહેવાય છે જુદા જુદા ભાગના માણસો પોતાને માફક આવતો ખોરાક ખાયછે

ઘઉં ઉત્પત્તિ—ખેતરમાં ઉગેલ ઉંબી જ્યારે સૂકાય ત્યારે ઘઉં પાકી ગયા ગણાય છે, તેને ખળામાં લાવી ઉપર હાલરૂં ફેરવી ઘઉં તથા કુંવળ જુદુ પાડે છે ઘઉં માણસોના ખાવામાં આવે છે ને કુંવળ ઢોરને ખવરાવે છે પણ તે ગરમ પડે છે.

ઘઉં **શીરીતે ખવાય** ઘઉંમાંથી કાંકરા વગેરે કાઢી ચોખ્ખા કરે છે. પછી તેને ઘંટીમાં દળી લોટ બનાવે છે. તે લોટની રોટલી રોટલા, લાડવા જલેબી, લાપસી; સાટા વગેરે જે કરવું હોય તો થાયછે.

રોટલી શી રીતે બનાવે છે—ઘઉંના લોટને ચાળી તેમાં તેલનું જરા મોણુ આપે છે પછી જોઇતું પાણી નાંખી કણેક બાંધે છે તેના ગુંદલા કરી રોટલી વણી તાવડીમાં પકવે છે તે ખાવાના કામમાં આવે છે.

રોટલી ખાવાથી ફાયદો-જો રોટલી ઘી વિના એકલી ખાવામાં આવે તો પેટમાં બાર થાય ને માંદા પડી જવાય માટે ઘી ચોપડીને ખાવી તેથી શરીરમાં બળ આવે છે.

ચોખા.—ડાંગરના ક્યારડામાંથી ડાંગર જુદી પાડી તેને ખાંડે ત્યારે ચોખા નીકળે છે.

ચોખાની જાત—ચોખા ઘણી જાતના આવે છે. જેવા કે, કમોદ, જીરાશાળ, બાંસી, પોર્તુગાલી, રંગુની ખાંડવેલ, હલવો, ચીનાઇ, સખર, વગેરે ઉંચી જાતના ચોખા ધનવાન માણસો ખાય છે,ને નીચી જાતના ચોખા ગરીબ માણસો વારપરબે ખાય છે.

ચોખામાંથી બનતી ચીજો—લીલા ચોખામાંથી પઉંઆ તથા મમરા બનાવે છે. પઉંઆ દુધની સાથે ખાવાથી બહુ સ્વાદ આપેછે.

ચોખા ખાવા વિષે—ચોખાને પાણીથી ધોઈ રાંધવા ચડયા પછી તેમાં સાકર, દુધ વગેરે લઇ ખાવાંથી બહુ સ્વાદ આપે છે. માંદા માણસો તથા જેને બેઠા બેઠા કામ કરવું છે. તેમણે ચોખા ખાવા કેમકે હલકો ખોરાક છે માટે પાચન થતાં વાર લાગતી નથી. મિજાનની સાથે એટલા માટે ચોખા અપાય છે. બંગાળાના ઘણા લોકોનો ખોરાક ચોખાજ છે—જે ગૃહસ્થ માણસો છે ને એ બન્ને ખાઇ શકે છે કારણ કે તેની સાથે ઘી, દુધ, સાકર વગેરે મોંઘી વસ્તુઓનો ખપ પડે છે. પણ ગરીબને મહેનતુ માણસો તો જાર, બાજરો, મગ, મઠ, ખીચડી વગેરે ખાય છે.

પાઠ ૯ મો મધમાખી.

દરેક માણસે અથવા જીવજંતુએ નવરા નહી બેસી રહેતાં કામ કાજ કરવું એવો ઇશ્વરી નિયમ છે. તેમાં મધમાખી, કરોળીઓ, રેશમનો કીડો, પરવાળાનાં જીવડાં વગેરે ઘણો ઉદ્યોગ કરે છે. ને કેટલાંક તો માણસને માટે ઘણી અમુલ્ય વસ્તુઓ બનાવે છે.

મધમાખ—એ સાધારણ માંખી કરતાં જરા મોટી હોય છે. તેને દરેક તરફ ત્રણ ત્રણ મળી ૭ પગ છે, બે પાંખો છે, ને વળી ઉડે છે. દરેકને માથું પેટને જઠર એવા ત્રણ ભાગ હોય છે. મધપૂડા

ઉપર જ્યારે નિયમસર બેઠી હોય ત્યારે આપણને નવાઇ પમાડે છે.

મધમાખીની જાત—મધપૂડામાં ત્રણ જાતની માખીઓ હોય છે. (૧) રાણી (૨) કામ કરનારી (૩) નર.

દરેકનું કામ—(૧) રાણી ઇંડા મૂકવાનું કામ કરે છે. તથા બીજી બધી માખી ઉપર હુકમ ચલાવી નીયમમાં રાખે છે ને ઈંડા-માંથી જે પોતાના જેવી થવાની હોય તેની બીજી માખીઓ પાસે ચાકરી કરાવે છે. (૨) કામ કરનારી માખી બધો વખત કામ કરે છે. તેઓ મધ લાવે છે. તથા મધપુડામાં છ ખૂણાવાળા ખાના કરે છે. તથા ઇંડાને ઉછેરે છે, બચ્ચાને ખવરાવે છે. ને મધપુડાનું રક્ષણ કરે છે. (૩) નર એ આળસુ હોય છે. ને કાંઇ કામ કાજ કરતા નથી. માટે એવા નકામાને બીજી માખીઓ ત્રણ માસમાં મારી નાંખે છે.

મધ શી રીતે બનાવે—કામ કરનારી માખીઓ ફુલમાંથી રસ ચુસી લે છે પછી તેનું મધ બનાવે છે, તે મધપુડામાં આવી ઠલવે છે. પછી તે મધ ખાઇ ખાઇને તેનું મીણ બનાવે છે, તે મધ ને મીણ આપણને બહુ ઉપયોગમાં આવે છે.

મધ પાડવું—મધપુડામાંથી મધ પાડવાનું કામ કેટલા પાપી માણસો કરે છે. કોઇનું રહેવાનું ઠેકાણું ટાળવાથી ઘણોજ દોષ લાગે છે. વળી વાવરી કોળી વગેરે લોકો ખાંડની ચાસણી બનાવી તેને મધ કહી માણસોને છેતરી જાય છે માટે ખાસ દવા વગેરેમાં જોઇતું હોય તો ખાત્રી કરીને લેવું.

ગુણ—શિયાળામાં દવા સાથે ખાવાથી તથા બદામ સાકર ખા-રેક વગેરે સાથે મેળવીને ખાવાથી શરીરમાં બહુ ફાયદો થાય છે. મીણ રંગમાં દવામાં વગેરે ઘણા કામમાં આવે છે,

પાઠ ૧૦ મો બતક ને મરઘાં.

પક્ષી—જેને બે પાંખો હોય, એક ચાંચ હોય ને બે પગ હોય તથા જે ઇંડાં મુકે તે પક્ષી કહેવાય કેટલાંક પક્ષી આકાશમાં ઉંચે સુધી ઉડી શકે છે વળી કેટલાંક જરા ઉંચે પણ ઉડી શકે છે ને પાણીમાં પણ તરી શકે છે.

પાણીમાં તરનાર પક્ષીઓ—જળકુકડાં, બતક, આડ વગેરે પક્ષીઓ પાણીમાં તરે છે ને અંદર ડુબકી મારી પોતાનો ખોરાક મેળવે છે.

બતકના શરીરની રચના—એને જરા લાંબી ને પહોળી ચાંચ હોય છે તથા શરીર ઉપર ટુંકા ને ચીકટ પીંછાં હોય છે. ને પછવાડેના ભાગમાં માંસનો વધારો થવાથી તે ભાગ બહુ જાડો જોવામાં આવે છે. ને બન્ને પગનાં આંગળાં ચામડાથી સંધાએલાં હોય છે. તે તરવાના કામમાં આવે છે.

બતકનો સ્વભાવ—માણુસના જરા ખડખડાટથી તથા બંદુકના અવાજથી બીએ છે. ને ત્યાંથી સ્થળ બદલવા ઉડે છે, ત્યારે કેટલાક પાપી માણુસો તેમને બંદુક મારી મારી નાંખે છે, તે પક્ષી પોતાનાં ઇંડાં પાણીને કાંઠે મુકે છે. ને ઇંડાંમાંથી બચ્ચાં નીકળે મોટાં થાય તથા તેમાં પાણી પહોંચે ત્યાં સુધી તે તેમાંજ પડયાં રહે છે.

મરઘાં - એટલે કુકડાં તેને પાંખો નાની છે તથા પોતાનું શરીર ભારે હોવાથી તે બહુ ઉંચે ઉડી શકતાં નથી પણ જરા ઉડી પૃથ્વી ઉપર ઝડપથી દોડી જાય છે.

શરીરની રચના—તેને ટુંકી બે પાંખો હોય છે તથા બે પગ હોય છે. ને પગનાં આંગળાં છુટાં હોય છે તથા શરીર બહુ ભારે

હોય છે ને નર માથે લાલ માજર હોય છે. તેથી નર માદા તુરત ઓળખાઇ આવે છે, ને તેની ચાંચ અણીદાર છે.

રહેઠાણ—કુકડાંને કેટલાંક પાપી માણસો ઇંડાંની ખાવાની લાલચે પોતાને ઘેર તેનો ખાડો કરી તેમાં પાળે છે ને કેટલાંક દયાળુ માણસો એવા પાપીના હાથથી બચાવ થવા સારૂ પોતાને ત્યાં રાખી ઉછેરે છે.

ખોરાક—તેને જાર, ઘઉં વગેરે દે છે તો પણ તે નાનાં નાનાં જીવડાં તથા ઇયળો ને મામણમુંડાં બહુ ખાય છે.

સ્વભાવ—તે પરોડીઆમાં વહેલો કુકરેકુક એમ બોલે છે. તેથી ઉદ્યોગી માણસો તેના બોલવા પછી આટલો વખત ગયો એમ ગણી કામે વળગે છે, તે વખતો વખત ઇંડાં મુકે છે, કોઇ કોઇ વખતે તેની પાછળ વીશ પચીશ બચ્ચાં દોડતાં જતાં જોવામાં આવે છે. બચ્ચાં ઉપર બહુ હેત રાખે છે. જો તેના બચ્ચાંને કોઇ મારવા આવે તો તેના સામી થાય છે તેને પહોંચી શકાય તેવું ન હોવાથી કકળાણ કરી મુકે છે ને ટાઢ તડકામાં તથા બીકની વેળાએ તે પોતાના બચ્ચાંને પાંખ તળે ઢાંકી દે છે, પણ તે પોતે બીકણ છે.

પાઠ ૧૧ મો ચકલી.

ઝાડ ઉપર બેસી ચીંચીં કરી મુકે છે ને અહીંતહીં ઉડતી તથા ઠેકડા મારતી જાય છે.

શરીરની રચના—તેને નાની ને અણીવાળી ચાંચ છે ને તેના પીછાં ધોળાં તથા કાબરચીત્રાં હોય છે બન્ને પગે ચાર આંગળાં ને એક પાછળ એમ પાંચ આંગળાં હોય છે તથા બે પાંખો છે.

ઉડવાની તથા ચાલવાની રીત—તે પોતાની બે પાંખોવતી ઘણી જોસબંધ તથા થોડે થોડે અંતરે ઉડે છે. ને આપણી પેઠે એકેક પગ મુકીને ચાલતી નથી. પણ બંન્ને પગ સાથે ઉપાડી ઠેકડા મારતી ચાલે છે.

ખોરાક—દાણા તથા નાનાં જીવડાંને ખાઈ જાય છે. કેટલીક વખતે ઉડતાં પતંગીઆં તથા ટીટકાની પાછળ પડેલી જોવામાં આવેછે.

ઉત્પત્તી—તે વરસમાં બે કે ત્રણવાર ઈંડાં મુકે છે ને દરેક વખત પાંચ ઇંડાં હોય છે તેને થોડા દહાડા સેવે છે પછી તેમાંથી બચ્ચા નીકળે છે તે થોડા દાહાડામાં ઉડતાં શીખી જાય છે.

સ્વભાવ—તે બહુ બીકણ નથી, કારણ કે આપણાં ઘરમાં આપણે બેઠા હોઈએ ત્યાં સુધી આવી દાણા વગેરે ખાઈ જાય છે બચ્ચાં પોતાની મેળે ખોરાક મેળવે એવડાં મોટાં થાય ત્યાં સુધી સાથે રાખી મોંમાં ચણ આપે છે ઈંડાં મુકવાને માટે પીછાં, રૂ, તણખલાં વગેરે શોધી બહુ પોચા ને સુંવાળા માળા પ્રથમથી કરે છે.

ચકલીથી થતો ફાયદો—ખેતરમાં કેટલાંક જીવડાં એવાં થાય છે કે તે પાકને નુકશાન કરે છે. તેવાં જીવડાંને ચકલી મારી નાંખે છે. ને પોતાના ખોરાકમાં લે છે.

પાઠ ૧૨ મો ઘોડા વિષે.

ગાડીમાં જોડવાના કામમાં તથા સ્વારી કરવાના કામમાં ઘોડા બહુ ઉપયોગી છે. તે પ્રાણીના ઉપર ટુંકા ને સીસા વાળ હોવાથી ઘણું શોભે છે.

શરીરના અવયવો—તેને ચાર પગ, એક પુંછડું બે કાન એક નાક ને લાંબુ મોહું તથા બે આંખો હોય છે,

પગ- પગ લાંબા હોય છે તથા આથગીના ચાપા પહોળા હોયછે પગે કઠણ દાબડો હોય છે તે કઠણ જમીનમાં ચાલતાં તળવાઇ ન જાય માટે તેને તળે નાળ જડાવે છે.

પુંછડું—પુછડાને છેડે લાંબા લાંબા વાળ હોય છે તે વતી તે માખ, મચ્છર, ડાંસ વગેરેને ઉડાડે છે કોઇ તો શોભાને માટે પુંછડું ટુંકું કરવા થોડા થોડા વાળ કાપે છે.

કાન—કાન ટુંકા ને અણીદાર હોય છે. કાનની ઉપરની ટીશી ઓ વધારે અણીદાર ને બન્ને ટીશીઓની વચ્ચે જેમ થોડો માર્ગ તેમ તે વધારે પાણીદાર ગણાય છે. તેને ગરદન ઉપર કેશવાળી છે.

મોહું—મોહા ઉપર બે નસકોરાં છે તે વતી વસ્તુ સુંઘીને ખાય છે મોહામાં બે જડબા છે તથા આગળ ઝીણું ને પાછળ ચપટા દાંત હોય છે તે બન્ને દાંતની વચ્ચે માર્ગ છે તેમાં ચોકડું રાખે છે.

ખોરાક—ઘાસ, ભુસું, ભરડો, બાજરો વગેરે ખાય છે. નાના વછેરાને સારી રીતે ઉછેરવા દુધ પાય છે તથા મોટા થયે દાનપ ખવરાવે છે.

સ્વભાવ—ધણી ઉપર બહું પ્રીતી રાખનાર છે તથા બનતા સુધી પોતાના ધણીને અડચણ આવવા દેતા નથી ઘોડીની ને ઘોડાની નજરો બેગી થતાં ગાડુ હણહણે છે પોતાને આળોટવાંની જગોએથી કાંકરા વગેરે કાઢી તે જગા સાફ કરે છે ૨.તે સુવાને ઠેકાણે પોતે પગથી ખડની પથારી જેવું કરે છે ને પોતાનો ઉસ્તાદ જે શીખવે તે શીખે છે.

જાત—કાઠીઆવાડી, કચ્છી, અરબી, તેજણ વગેરે ઘણી જાતના ઘોડા થાય છે-ઠીંગણા રહેલા ઘોડાને ટટુ કહે છે.

પાઠ ૧૩ મો ઘોડો ને તેનાં સગાં વહાલાં.

માણસને જેમ કાકો, મામો, ભાઈ, બેન, માશી, મામી, વિગેરે સગા છે. તેમ ઘોડાને તેવાં કાંઇ સગાં નથી. પણ જેનો ઘાટ ઘોડાને મળતો આવે છે. તેવાંને તેનાં સગાં વહાલાં કહે છે.

ઘોડાનાં સગાં વહાલાંનાં નામ–ગધેડા તથા ખચ્ચર.

ઘોડામાં ને ગધેડામાં તફાવત–ઘોડો મોટો ને ગધેડો નાનો હોય છે, ગધેડાના કાન લાંબા હોય છે ને તેને પૂછડાના છેડે વાળ હોય છે. તથા તે શોભીતું નથી. પગે દાબડો હોય છે. ગધેડું આખો દિવસ કામ કર્યા કરે છે. તેનો ધણી તેની બહુ સંભાળ લેતો નથી. તેનો ખોરાક બહુ સાદો અને સોંઘો એટલે ડાંગરનું પરાળ ફોતરા ઓગઠ વગેરે છે.

ખચ્ચર–એ પણ ઘોડાની જાતનુંજ પ્રાણી છે. તેના કાન ગધેડાની પેઠે લાંબા છે પણ તે ઘોડા કરતાં નાનું તથા ગધેડા કરતાં મોટું છે. તેથી તેને ગાડીએ જોડે છે તે પ્રાણી ઘણો વખત સુધી કામ કરે પણ થાકતું નથી. તથા મોટા પર્વત ને પાણીવાળી જગ્યામાં ચાલવાને બહુ કામ લાગે છે તે ગધેડાની પેઠે હુંકે છે વળી તે ગધેડા જેવું ધીરજવાળું પ્રાણી છે તેને પગે પણ ઘોડા તથા ગધેડાની પેઠે દાબડા હોય છે એ ત્રણે જનાવર લાદ કરે છે ને માણસને બહુ ઉપયોગી છે ઘોડા અને ગધેડા કરતાં ખચ્ચર બહુજ મજબુત તથા ઉતાવળું દોડનાર હોય છે.

પાઠ ૧૪ મો શરીરના મુખ્ય ભાગો.

આપણા શરીરમાં આંખ જોવાનું કામ કરે છે કાન સાંભળવાનું કામ કરે છે પગ ચાલવાનું કામ કરે છે એમ જુદા જુદા ભાગો જુદુ જુદુ કામ કરે છે.

શરીરના ભાગો—ડોકું છાતી પેટ હાથ પગ એ છે પણ મોટા ભાગો તો ડોકું ને ધડ એ બેજ છે.

ડોકમાં આવેલા ભાગો—ડોકા ઉપર માથું છે તેના ઉપર વાળ ઉગે છે માથા નીચે કપાળ છે કપાળ નીચે બે આંખો છે તેના ઉપર કાળાં ભમર છે આંખો ઉપર પોપચાં છે પોપચાં ને છેડે પાંપણ છે તે આંખનું રક્ષણ કરે છે બન્ને આંખની વચમાં નાક છે ત્યાંથી શ્વાસ લેવાય છે. નાક નીચે મોઢું છે તેમાં જીભ, દાંત તાળવું છે નાકની ને કાનની વચ્ચે ગાલ છે. મોં ઉપર હોઠ છે હોઠ નીચે હડપચી છે.

ગળુ—ડોકાની નીચે પાસેજ ગળુ જ છે તેના પછવાડેના ભાગને બોચી કહે છે આગળ હડીયો છે તે જરા દબાય તો આપણો શ્વાસ બંધ થતા આપણે મરી જઇએ છીએ.

ધડમાં આવેલા ભાગો—ધડના ઉપલીમેર ખભા છે તેની નીચે કોણી છે ત્યાંથી હાથ એક તરફ વળે છે બન્ને ખભાની વચ્ચે છાતી છે છાતી નીચે પેટ ને પેટની નીચે પેડું ને પેડાની બન્ને બાજુમાં કેડ છે છાતી પેટ ને કેટના પાછલા ભાગને બરડો કહે છે કેડ નીચે પગ છે સાથળ આગળ જાડા છે પગના વચલા ભાગમાં ઢીંચણ છે ત્યાંથી પગ વળેછે ઢીંચણ નીચે નળા છે તે પગની પોચે. ઢીંચણ સાંધા વગરના આખો છે તેથી વળતો નથી પાટલી

નીચે તળીયુ છે ને પછવાડે એડી છે. દરેક હાથ તથા પગમાં સાંધાવાળાં પાંચ પાંચ આંગળાં છે.

પાઠ ૧૫ મો ઇંદ્રિયો.

કોઇ પણ વસ્તુને એક વખત આંખેથી જોઇ હોય ને પાછા ઘણે વખતે તે વસ્તુ બીજી વખત જોવામાં આવે તો આપણને એવું જ્ઞાન થાય છે કે આ વસ્તુ મેં જોઇ છે. એવી રીતે જેનાથી આપણને કાંઇક જ્ઞાન થાય છે તેને ઇંદ્રિયો કહે છે.

ઇંદ્રિયોનાં નામ—ઇંદ્રિયો પાંચ છે, આંખ, કાન, નાક, જીભ ને ચામડી.

દરેક ઇંદ્રિયનું કામ—આંખથી જોવાનું જ્ઞાન થાય છે, તેથી તે વસ્તુ કેવા રંગની તથા કેવા આકારની છે તે તરત જણાઇ આવે છે. (૨) કાનેથી સાંભળવાનું જ્ઞાન થાય છે, તેથી બંદુક તોપ, વગેરેના અવાજ સાંભળી અનુમાન કરી શકીએ છીએ તથા કોઇ જનાવરના અવાજ સાંભળી તે કોનો અવાજ છે વગેરે કહી શકીએ છીએ. (૩) નાકથી સુંઘી શકીએ છીએ. તેથી સારી, નરસી વાસ ઓળખાય છે. (૪) જીભ એવી સ્વાદ જાણી શકાય છે. તેથી કોઇ વસ્તુ ખાવી કે ન ખાવી તેનું જ્ઞાન થાય છે. લીંબડાનાં પાન કડવાં લાગે છે. કરીઆતુ કડવું લાગે છે સાકર મીઠી લાગે છે લીંબુ ખાટું લાગે છે વગેરે. (૫) ચામડી તેથી અડકવાના ગુણની ખબર પડે છે. કોઇ વસ્તુ ટાઢી છે કે ઉની, તથા નરમ છે કે કઠણ તથા સુંવાળી છે કે ખરહટ વગેરે જણાય છે. અડકવાનો ગુણ સાથી સારો આંગળીનાં ટેરવામાં રહેલો છે.

ઇશ્વરનો ઉપકાર—આપણને ઇશ્વરે એ બધી ઇંદ્રીયો

સારી આપેલી છે તેથી આપણે સુખ ભોગવી શકીએ છીએ પણ જેને એકાદ ઇંદ્રીની ખોટ હોય તેને બહુ દુઃખ ભોગવવું પડે છે [બધાએ ઇશ્વરનો પાડ માની તેની સેવા કરવી જોઇએ.

પાઠ ૧૬ મો રંગ.

માણસો શોભા માટે લુગડાં રંગે છે. તે રંગો ઘણી જાતના હોય છે. તેમાં લાલ, પીળો ને વાદળી એ ત્રણે રંગો તો આપણે પહેલીમાં શીખી ગયા છીએ તેને મુળ રંગ કહે છે. કેમકે તેમાં બીજા કોઇ રંગો મેળવવા પડતા નથી.

લાલ રંગ—કંકુ, સુડાં મરચાં, પોપટની ચાંચ વગેરેનો રંગ લાલ છે.

પીળો રંગ—હળદર, કેસર. સોનું, પીત્તળ વગેરેનો રંગ પીળોછે.

વાદળી રંગ—મોરની ડોક, ગળી, કબુતર, મીસું વગેરેનો રંગ વાદળી છે.

આ ત્રણ સિવાય બીજા ઘણી જાતના રંગ જોવામાં આવેછે. તેને મિશ્ર રંગ (એટલે એક બીજા રંગો ભેગા કરી બનાવેલા) કહે છે.

નારંગી રંગ—એક પ્યાલામાં રાતા રંગનું પાણી કરો ને બીજામાં પીળા રંગનું પાણી કરો પછી તે બેઉને એકઠું કરી અંદર ધોળું કપડું બોળશો તો તેને નારંગી રંગ ચડશે. નારંગી ફળ આવે છે તેને માથે એવો રંગ છે. પીળો કાચ ને રાતો કાચ એક બીજાં ઉપર મુકી જોશો તોપણ નારંગી રંગ જણાય છે.

લીલો રંગ—પીળા રંગના પાણીમાં વાદળી રંગનું પાણી નાંખશો તો લીલો રંગ થઇ જશે. તેમાં ધોળું લુગડું બોળશો તો તેના ઉપર લીલો રંગ ચડી જશે. પીળો કાચ તથા વાદળી

કાચ એક બીજાના ઉપર રાખી જોશો તો લીલો રંગ દેખાશે. ઝાડનાં પાંદડાં, પોપટની પાંખ, કાચી કેરી વગેરેનો રંગ લીલો છે.

જાંબુઓ રંગ—વાદળી રંગના પાણીમાં લાલ રંગનું પાણી નાંખશો તો જાંબુઓ રંગ થશે. વાદળી કાચ તથા રાતો કાચ એ એક બીજા ઉપર રાખી જોશો તો જાંબુઓ રંગ દેખાશે.

માટે—લાલ ને પીળો મળી નારંગી	રંગ બને છે.
પીળો ને વાદળી મળી લીલો	
વાદળી ને રાતો મળી જાંબુઓ	

આ વિના ઘેરા, ખુલતા ને ઝાંખા મૂળ રંગો એક બીજાની સાથે મેળવવાથી કીરમજી, કેસરીઓ, તપખીરીઓ, રાખોડી, પોપટીઓ લાખીઓ આંબલીયો વગેરે રંગો બને છે.

ગુલાબી રંગ બનાવવા વિષે—થોડો ખુલતો લાલ રંગ લઇ તેમાં ધોળો રંગ નાંખવાથી ગુલાબી રંગ થાય છે.

પાઠ ૧૭ મો લુગડાં.

અમૃતલાલ નામનો છોકરો પોતાના બાપને પૂછવા લાગ્યો કે આપણી ભેંસને મારા જેવો કોટ કેમ નથી ? આવાં પ્રશ્નને તેના બાપે ધિક્કારી નહીં નાખતાં ઘણો સારી રીતે ખુલાસો કર્યો. ને કહ્યું કે તેની ચામડી જાડી છે તથા તેના ઉપર વાળ છે તેથી તેને ટાઢ વાતી નથી. માટે એમ સમજ કે પશુ વગેરેને પરમેશ્વરે લુગડાં સાથે જન્મ આપેલો છે [illegible] બને છે તે તું જાણે છે ? નાજી, તેની [illegible]

સુતરાઉ લુગડાં—કાલા બ[illegible]

તરમાંથી વીણી લાવી કપાસ કાઢે છે. કપાસને પીલી રૂ ને કપાસીઆ જુદા પાડે છે. તે કપાશીઆ ઢોરના ખાવામાં તથા વાવવાના કામમાં આવે છે. રૂને કાંતી સુતર કરી તેનાં લુગડાં બનાવે છે. તેમાંથી ખાદી, માદરપાટ, જગન્નાથી, મલમલ વગેરે ઘણી જાતનાં લુગડાં. બનાવે છે. તે સુતરમાંથી બન્યાં માટે તેને સુતરાઉ લુગડાં કહે છે. ત્યારે શું બીજી જાતનાં લુગડાં હશે? હા, જો તારી બેનનો આ કબજો છે તે રેશમી છે તે કેવો સુંવાળો છે.

રેશમી કાપડ—રેશમ એક જાતનો કીડો બનાવે છે તેના તાંતણા બેગા કરી લુગડાં વણે ત્યારે એને રેશમી લુગડાં કહે છે તે બહુ મોંઘા મળે છે.

ત્યારે બાપા! તમારો કામળો તેમ કંતાન છે તે શેમાંથી બનેલાં હશે?

ઉનનાં લુગડાં—ઘેટાંના શરીર ઉપર ઉન થાય છે તે ઉનાળામાં ઉતારી તેને કાંત ને પછી તેનાં લુગડાં વણે તે ઉનનાં લુગડાં કહેવાય છે તે ઉન ગરમીને રોકે છે માટે શીઆળામાં ઉનનાં લુગડાં પહેરે છે.

શણનાં લુગડાં—આ કંતાન એ શણમાંથી બનેલું છે. શણના છોડમાંથી રેસા ઉતારીને તેને કાંતી પછી લુગડાં વણે છે.

જો ભાઇ આ ચિત્રમાં એ વાંદરાં જેવાં ઉભા તે માણસ છે તે બહુ જંગલી છે. તેમને અનાજની તથા રૂ, ઉન કે એવી કાશની ખબર નથી પડી તેથી તેઓ વગડામાં જે તે ખાય છે તે જનાવરને

ચામડાંનાં લુગડાં પહેરે છે તેથી તેમને ટાઢ વાતી નથી.

છાલનાં લુગડાં પહેરે છે.

અગ્નિના પેહેરવાથી ટાઢ તડકો ઓછા

લાગે તથા શરીર સારૂં શોભે વળી કોઇ તો વધારે શોભા માટે પોતાના લુગડાં રંગમાં રંગીને પહેરે છે.

પાઠ ૧૮ મો. પિરામિડ.

પિરામિડ એ એક જાતનો આકાર છે આફ્રિકાના અસલ વતનીઓ મોટા રાજા બંધાવતાં તેને પિરામિડ કહેતા ત્યાર પછી તેના જેવો જેનો આકાર હોય તેને પણ પિરામિડ કહે છે.

પિરામિડની જાતો—પિરામિડનો જેવો પાયો તે પ્રમાણે તેનું નામ આપવામાં આવે છે તે ઉપરથી ત્રિકોણ પિરામિડ ચોરસ પિરામિડ કાટખુણ ચોખુણ પિરામિડ પંચખુણ પિરામિડ ષટ્કોણ પિરામિડ વગેરે જાતો છે.

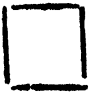
ગારામાંથી ચોખુણ પિરામિડ બનાવવા વિષે—પ્રથમ ગારાનો થભાંલો કરવો ને તેનો પાયો ચોરસ થાય તેમ ચારે બાજુ એથી ટીપીને તેને સરખો કરવો પછી ઉપરની દરેક બાજુને સંકોચાવી ઢાળવી કરવી ને ચારે સંકોચાએલી બાજુઓની ઉપર જતાં એક અણી થઇ જશે તેવા આકારને ચોરસ પિરામિડ કહે છે.

ત્રિકોણ પિરામિડ—પ્રથમ ગારામાંથી ત્રિકોણકાર થંભ કરવો પછી તેની દરેક બાજુઓ ઉપરથી ટીપી ટીપીને ઢાળ પડતી કરવી ને ઉપર એક અણીમાં મળે તેમ કરવાથી ત્રિકોણ પિરામિડ "

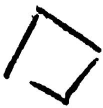
પિરામિડની ટોચ—પિરામિડની ઉપર

જુઓ મળી એક અણી જેવું થઇ જાય

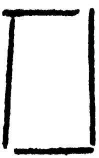
પાઠ ૧૯ રોમ્બસ રોમ્બાઇડ.

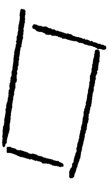
ચોરસ—ચારે સરખી સળીઓ લઇ સામસામે બરાબર ગોઠવો એ એટલે તે ચોરસ માપ થશે,

રોમ્બસ—સળી વતી બનાવેલ ચોરસના સામસામેના ફક્ત બે ખુણા એવી રીતે તાણો કે કોઇ પણ સળીના છેડા એક બીજીથી જુદા ન પડે તો તેવા આકારને રોમ્બસ કહે છે.

લંબચોરસ—બે વળી નાની તથા બે સળીઓ મોટી લઇ બન્ને બરાબર સામસામે ગોઠવવી જેથી લંબ ચોરસ થશે.

રોમ્બાઇડ—બીજી ચોપડીની આસપાસ ચાર સળીઓ મુકી તે ચોપડી ઉપાડી લો તો એ ચારસળીઓથી લંબચોરસ થશે તેના સામસામેના બે ખુણાને એવી રીતે ખેંચવા કે તે ચાર સળી એક બીજાના છેડાને અડકી રહેતો જે આકાર થશેતે રોમ્બાઇડ થશે.

રોમ્બસ—ચોરસના સામસામેના બે ખુણા ખેંચવાથી રોમ્બસ થાય.

''ર—લંબચોખુણના સામસામેના બે ખુણા ખેંચવાથી

પાઠ ૨૦ તોલ અને માપ.

આ પૃથ્વી ઉપર બધી ચીજો એકજ માણસ પાસે હોતી નથી કોઇની પાસે કાંઇ તો કોઇની પાસે કાંઇ પણ તે એક બીજા પાસેથી લઇ તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે જેવામાં તોલ માપ તથા ગણત્રીચાલેછે

તોળવાના સાધનો—(૧) તોળવા માટે ત્રાજવાં કર્યા છે. તેમાં એક તરફ વસ્તુ મુકી બીજી તરફ કાટલાં મુકે છે ને બન્ને પલ્લાં સરખાં રહે ત્યારે તે વસ્તુ તે કાટલા જેટલી થઇ ગણાય છે (૨) કાટલાં થોડા ઘસાય તથા ભાંગે નહિ ને થોડી કીમતે મળે એને માટે લોઢાનાં વાપરવામાં આવે છે. તેમાં અધોળ, નવટાંક, પાશેર, અચ્છેર. શેર, બશેરી, ચારશેરી, દશશેરો, આધમણુ, મણીકું, એટલા છે, વળી ઘણી મોંઘી વસ્તુ તોળવા માટે રૂપિઆ, બેઆની, પાવલી, અડધો, વગેરે મુકી તોળા આપે છે.

તોળવાથી ફાયદા—તોળવાથી વસ્તુઓ બરાબર મળે છે. જેથી લેનાર કે દેનાર કોઇ છેતરાતા નથી કદાપિ કોઇ ખોટી દાંડી તથી ઓછાં કાટલાં રાખી આગલા માણસને છેતરે તો એવા લુચ્ચા વેપારીને સરકાર સજા કરે છે.

કાટલાંનો રૂપિઆ જોડે સંબંધ—એક શેર બરાબર ૪૦ રૂપિઆભાર; અચ્છેર બરાબર ૨૦ રૂપિઆભાર પાશેર બરાબર ૧૦ રૂપિઆભાર; ને નવટાંક બરાબર ૫ રૂપિઆભાર; વગેરે બાબત ત્રાજવા વડે તોળવાથી બરાબર જણાય છે.

પણ બધે ઠેકાણે બધી ચીજો તોળીને અપાતી નથી કેટલીક ભરીને તથા કેટલીક માપીને અપાય છે.

માપવાના સાધનો—પલી પવાલું ""

માંપવાથી થતા ગેરફાયદા-

માપમાં બરોબર આપે પણ તે તોળતા ઓછાં ઉતરે છે ને વ' કોઇ માપતા બરાબર થાય ને તોલમાં વધી જાય છે માટે માપ બ કરી બધે તોલબંધી લેવડ દેવડ ચાલે કોઇને ગુચવણ ન થાય

ભરવાના સાધનો—લુગડાં, લાકડાં રાંઢવાં વગેરે ચી ફુટ, હાથ, ગજ, વાર, વગેરેથી ભરાય છે.

૧ ફુટ ૧૨ ઇંચ. ૧ વાર બરાબર ૧॥। હાથ અથવા ૩૬ ઈ અથવા દોઢ ગજ ૧ હાથ બરાબર ૨૦॥ ઇંચ ગજ બરાબર ૨૪ ઈ

ઇંચ એટલે એક તસુ અથવા એકવડીઆ પૈસા જેટલું લંબુમા

પાઠ ૨૧ મો પંચખુણુ તથા ષટખુણુ.

આકૃતિઓ ઘણી જાતની હોય તેમાં ઓછામાં ઓછા ત્રણ ને વધારેમાં વધારે ગમે તેટલા ખુણા હોય છે જેમાં ત્રણ ખુણા હોત તે ત્રિકોણ ચાર હોય તે ચતુષ્કોણ પાંચ હોય તે પાંચકોણ છ હોય તે ષટ્કોણ વગેરે.

પાંચ કોણ કરવા વિષે—પાંચ સરખી સળીઓ લઇ એકબા જાના છેડા અડે તેમ રાખી ગોળ હદ પુરી દેશો તો તેમાં પાંચ ખુણા પડશે માટે એવા આકારને પંચખુણુ કહેલું છે.

ષટ્ખુણુ—છ સરખી સળીઓ લેઇ એક બીજાના છેડા અડે તેમ ગોળ રાખી હદ પુરવાથી છ ખુણુ થશે.

કાગળમાંથી ષટખુણુ કરવા વિષે—પ્રથમ કાગળનો ત્રિ-ક કરી તેનાં ત્રણ ખુણા જરા જરા છેટેથી વાળવા કે તે ત્રણે ને જરા જરા અડે તેવી રીતે વાળવા વાળેલ ભાગ ખુણ બનશે.

સમાપ્ત.